د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه

صمدالحق امیری

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي حالت ته يوه کتنه

(وروستۍ دوې لسيزې)

PROPERTY OF ARIC Established 1989

ليکوال

عبدالحق اميری

ژباړن

صلاح الدين

۱۳۷۸

PROPERTY OF ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه:

* د کتاب نوم : د افغانستان اقتصادي حالت ته یوه کتنه
* لیکوال : عبدالحق امیری
* ژباړن : صلاح الدین
* کمپوزر : محمد وسیم عزیز
* د چاپ کال : ۱۳۷۸/ ۱۹۹۹م
* د چاپ ځای : پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

اریک له دوو کلونو راهیسې د افغانستان بېلابېلو ولایاتو ته د ګرځنده کتابتونونو دلېږلو پروګرام جوړ کړی دی؛ ګرځنده کتابتونونه د اوسپنیزو صندوقونو په بڼه جوړ شوي، د هېواد په یوه برخه کښې په یوه ځانګړي ځای کښې اېښودل کېږي د سیمې خلک راځي کتابونه په امانته توګه اخلي، لولي یې خپلو شا او خوا نالوستو کسانو ته یې اوروي، بیا یې بېرته راوړي او په بدل کښې بل کتاب اخلي او په دې ترتیب په سیمه کښې د کتابتون ټول کتابونه لوستل کېږي او بیا دا ګرځنده کتابتون بوې بلې سیمې ته وړل کېږي.

موږ هڅه کړې دې کتابتون ته داسې کتابونه راغونډ کړو چې له یوې خوا یې ژبه ساده او اسانه او له بلې خوا د خلکو د استفادې او اړتیا وړ خبرې او مطالب ولري او له دوی سره په روان ژوند کښې عملي مرسته وکړي، لکه د کرنې، لاسي کارونو، چرګانو روزنې او نورو چارو کښې.

موږ په دې ترڅ کښې دا سروې هم کوو چې خلک نورو کومو آثارو او کوم ډول موادو ته اړه لري، چې په دې لړ کښې موږ د دوی ګټې غوښتنې او د اړتیا وړ مواد لست کړل خو متأسفانه په دې برخه کښې مو کتابونه ونه موندل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددوی په گرځنده کتابتونونو کښې یې ځای پر ځای کړو.

ددې تشې د ډکولو له پاره مو یو کال وړاندې «یونوچا» ته وړاندیز وکړ چې مالي مرسته وکړي او موږ ددې گرځنده کتابتونو له پاره په خپله یو شمېر د اړتیا وړ کتابونه چاپ کړو او د خلکو غوښتنو ته په خپل لاس د عمل جامه وراغوندو؛ هغوی زموږ وړاندیز و مانه او یو موټی پیسې یې راکړې. موږ ددې له پاره چې کار سیستماتیک او ښه گټور شي دې کار ته مو د تهیې یوه ډله وټاکله چې هم زموږ د اداري غړي پکښې دي او هم د هېواد یو شمېر مجرب او له دې کار سره علاقمند لیکوال او مؤلفین چې په گډه به کار کوي، د اړتیا وړ کتابونه ښه یا په خپله او یا د هغو لیکوالو په وسیله چې په ټاکلې موضوع کښې تخصص او مهارت لري، تهیه کوي او د کتابونو د پلانگذارۍ، تهیې، چاپ او وېش ته د چمتو کېدلو ټول پړاوونه به یې په گډه پر مخ بیایي. دا ډله د افغانانو له خواخوږې میرمن نانسي هچ دوپرې، حبیب الله رفیع، سر محقق زلمی هېواد مل، حسین فخري، محمد فهیم رحیمیار او محمد رفیع څخه جوړه ده.

موږ د هېواد په کلیو، بانډو او ښارونو کښې د گرځنده کتابتون له ټولو گرانو لوستونکو څخه هیله کوو چې خپلې اړتیاوې، غوښتنې او پوښتنې راولیږي او د هېواد له ټولو پوهانو او عالمانو څخه هیله لرو چې په دې لاره کښې را سره مرستې شي چې په دې برخه کښې له ښه نه ښه کتابونه وړاندې کړای شو!

په درنښت

«د اریک گرځنده کتابتونونو اداره»

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
پېلامه	۱
سریزه	٤
د افغانستان جغرافیایي او اقلیمي وضعیت	۷
مهاجرت او بېځایه کېدنې	۹
کرنه او مالداري	۱۱
ځنګلونه او څرځایونه	۱۵
طبیعي سرچینې او انرژي	۱۷
صنایع او لاسي کارونه	۱۹
د کار بازار	۲۲
کورنۍ او بهرنۍ سوداګري	۲٤
مالي سیاست او دولتي مصارف	۲۷
د بانکداري سیستم	۲۹
پیسې او بې جلبه تورم	۳۱
ترانسپورت او ملکي هوانوردي	۳٤
مواصلات او اطلاعات	۳۷
کور جوړول	۳۸
بېوزلي او سیمه ییزې نا انډولي	٤۰
د خوراکي موادو شته والی	٤٤
د بین المللي تولنو بشري او پراختیا یي مرستې	٤٦
روغتیا	٤۸
ښوونه او روزنه	۵۰
د استفادې وړ منابع	۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلامه

اقتصاد په لګښت کې د انډول مانالري. اقتصاد هغې پوهنې ته ویل کیږي چې بشري کړه وړه د موخو (هدفونو) او کمیابو وسایلو تر منځ - چې ډول ډول ګټې ترې اخیستل کیږي - د اړیکې په څیر څیړي. دا تعریف که څه هم بشپړ نه دی او اقتصاد پوهان د دې پوهنې لپاره ډول ډول تعریفونه لري چې په دې رساله کې یې له راوړو ډډه شوې.

اقتصادي اړیکو د بشر له پیدا ښت نه تر دې دمه د انساني ټولنې سره ملګرتیا لرلې ده. که تاریخ ته وګورو د ډیرو پراختیا غوښتنو، خونړیو جګړو، لښکر کشیو، او زور چلولو ریښې اقتصادي عوامل وو.

د تولید زمینو ته لیوالتیا، کارلټول، لاډیره ګټه کول، د اړتیا وړ څیزونو پلورل او رانیول، د نرخ ټاکل، د ژوند د سطحې پراختیا او نور، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامل دي چې انسانان او حکومتونه لا ډیر هڅوته لیواله کوي.

د اقتصاد پوهه د انسان لومړنیو اړتیاوو، لکه اوبه، خوراک، پوښاک او نورو په لټولو او برابرولو ټینګار کوي. تجربه راښیي چې که د انسان دغه بنسټیزې اړتیاوې پوره شي نورې غوښتنې لکه امنیت او د مال او سر ساتل را برسیره کیږي او چې دغه بشري غوښتنې هم ترسره شی نورې غوښتنې، لکه د لا ډیر مالونو ترلاسه کول، حشمت او جلال، مینه او محبت او نور راپورته کیږي. انسان تل غوښتنه لري تر هغه څه چې یې لري لا ډیر وګټي.

په پر مختللې نړۍ کې د کور، موټر، تلویزیون، یخچال درلودل په لومړنیو اړتیاوو کې شمیرل کیږي. خو په وروسته پاته هیوادو کې ډیر لږ وګړي پر دغو اسانتیاوو لاس بري دي. څومره چې مدنیت پرمخ درومي، ورسره د خلکو غوښتنې هم تل مخ په زیاتیدو وي. په همدې اساس د خلکو د ژوند د آسانتیا لپاره نوې تکنالوژي ورځ په ورځ وړاندې کیږي. نن د زرګونو وګړو ځای کمپیوټر نیولی دی او د زرهاوو نورو لپاره یې د کار او ګټې زمینه برابره کړې ده.

له بده مرغه انسانی نړۍ د بیعد التیۍ او ډول ډول نابرابر یونه ډکه ده. که د زمکې په یوه ګوټ کې انسان له مادي نعمتونو څخه خوند اخلی په بل ګوټ کې د یوې مړۍ ډوډۍ په هیله زرګونه انسانان خپل ژوند له لاسه ورکوي. د افغانستان په جګړه ځپلي هیواد کې لا هم خلک دوچې ډوډۍ په تکل کې دي. د عصري ژوند له نعمتونو او نوې تکنالوژۍ څخه بې برخې دي. دا هیواد چې لا پخوا په وروسته پاتې هیوادو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیرل کیده د جګړې کلونو په ترڅ کې کنډواله شوی دی. له یوې خوا د ګټې زمینې محدودې شوې او له بلې خوا د زیرمو لړوالی او د پانګه اچونې نه تشویق د اقتصادي پرمختګ مخنیوی کړی دی. ډیر ملی پانګه وال له هیواده تللی، کارخانی ویجاړې شوې، مالونه یې لوټ شوي او د مالیې تولولو سیستم او په پرمختیایي هڅو کې د دولت د بودجې ویش تس نس شوی دی.

دا رساله چې په ډیره ساده او عام فهمه ژبه برابره شوې د هیواد اقتصادی حالت په کلی ډول نه څیړی ځکه چې دا ډول کار لا ډیرو څیړنو ته اړتیا لري. اصلی هدف دادی چې ځوان نسل د هیواد د اقتصادی سرچینو او مبادیو په هکله پر څه وپوهیږی او پر خپل تولنیز او شخصی ژوندانه د دې کور ګډې جګړې تاثیر تر څیړنې لاندې ونیسي.

و ما علینا الا البلاغ

عبدالحق امیری

اسلام آباد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د افغانستان ورو سته پاتې هیواد د دوولسیزو ویجاړوونکو جګړو په ترڅ کې د سیاسي، نظامي او اقتصادي بدلونونو شاهد وچې دا ګرده بدلونونه د دغه هیواد د ټولو اقتصادي او اجتماعي بنسټونو د ویجاړیدو سبب شوي دي. دغه اوږده جګړه له ورانیو او لوټ برسیره د زیاتیدونکو بدمرغیو او تکلیفونو لکه ډله ییزې وژنې، بیځایه کیدنې، د خلکو د مالونو د لوټ او تالان سبب ګرځیدلې دي. د هیواد ټول اقتصادي بنسټونه، لکه کانونه، سپکې او درنې صنایع، دولتي اداري، د استوګنې کورونه، د ټولیزو اړیکو سیستم، د ښوونې او صحي نظام او نور د دغې کور ګډې جګړې له امله تباه شوي دي. د ثور د اوومې له کودتا څخه د افغانستان د خلکو د بدمرغیو پیل ګڼل کیږي، تر دې پخواهم افغانستان د وروسته پاتو هیوادو په کتار کې ځای درلود او د سړي سر منځنی عاید یې ۱۳۰ امریکایي ډالره اټکل کیده.

(منځنی عاید = د یوه ټولګي مجموعي عاید چې د ټولګي دوګړو پر تعداد وویشل شي.) په مختلفو هیوادو کې د خلکو د ژوند د سطحې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر تله کولو لپاره معمولاً د سړي سر عايد چې د عايد دويشلو د ډول ښکارندوی دی کار اخيستل کيږي. د يادولو وړده چې د حسابولو دغه معيار هم څه نيمگړتياوې لري چې تر ټولو مهم يې د هيواد دوگړو ترمينځ دعايد مساويانه ويش دی.

په ۱۹۷۹م کال کې د هروگړي داخلي ناخالص توليدات ۱٤۳ او د هر وگړي ملي ناخالص توليدات ۱۷۰ ډالره اټکل شوي وو. داخلي ناخالص توليدات د توليد شوو شيزونو او خدمتونو د بازار په بيه له ارزوني وروسته يو پريل باندې د هغو دارزښت له زياتولو لاس ته راځي. ملي ناخالص توليدات له داخلي ناخالصو توليداتو سره د هيواد دوگړو په بهر کې د پانگې اچوني له زياتولو او د داخلي بازار د عايد له کسر څخه لاس ته راځي.

پخوا اقتصادي عمده فعاليتونه د حکومت له خوا څارل کيدل، يوازې د کرنې سکتور او يوه اندازه هم تجارت د خصوصي سکتور په واک کې و. دې وضعيت د جگړې په کلونو کې بدلون وموند. د کوچنيو پانگه والو د هڅونې په خاطر د افغانستان دولت په ۱۹۸۷م کال کې مشورتي شوري جوړه کړه، که وکولي شي خصوصي سکتور ته پراختيا ورکړي. د جگړې په ترڅ کې د مرکزي دولت پدل ورو وروړا ولويد او سيمه ييزو سياسي او نظامي ځواکونو د هيواد په مختلفو برخو کې د خپلې خوښې او يو څه خود مختارې اداري جوړې کړې. دې کار سره له دې چې انارشيزم او بې بندوبارې رامينځته کړه د خصوصي سکتور د هڅونې او پراختيا سبب هم گرځيد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتو د پراختیايي پروګرامونو (UNDP) دفتر د اټکل له مخې په ۱۹۸۹ م کال کې د هیواد د داخلي تولیداتو په سلوکي ۶. ۸۱ له خصوصي سکتور څخه برابریدل چې د هغو په سلوکې ۹۹ یې د کرنې سکتور له محصولاتو لاس ته راتلل. د ۱۹۹۲ م کال په خپل مینځې ننېتوکې د هیواد ډیر صنعتي موسسات ویجاړ، مالونه او ماشین آلات یې تالا شول.

د تاسیساتو لږ شمیر چې په ځینو ښارونو کې د جګړې له ګواښ څخه خوندي پاتې دي لا فعالیت لري.

په کلیو او بانډو په تیره د هېواد په شمالي برخو کې د کورنیو له اقتصاد سره حرفه یي تولیدات مرسته کوي. غالۍ او تغراو بدل، خامک ګنډل او نور رواجي لاسي صنایع اکثراً د ښځو په لاس سرته رسیږي او د نارینه وو په واسطه بازار ته وړاندې کیږي.

په اوسني روان حال کې د هیواد اقتصاد د بهرنیو هیوادو د سمدستي بشري مرستو، له د ښمنو ډلو سره د هغوی د بهرنیو ساتونکیو له دوه اړخیزو مرستو، د مخدره موادو تولید، د کوکنارو کر او بهرني تجارت په ذریعه ساتل کیږي. کرنه او مالداري د هیواد د اقتصاد د عمده عناصرو په څیر خپل اهمیت ساتلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان جغرافيايي او اقليمي وضعيت

افغانستان په وچه کې چاپير يو هيواد دی چې په منځنۍ آسيا کې ځای لري. د افغانستان گاونډيان د ايران اسلامي جمهوري لويديزه خوا، ترکمنستان، ازبکستان او تاجکستان په شمال کې، د چين ولسي جمهوريت په شمال ختيځ او پاکستان يې په سهيل او سهيل ختيځ کې دي. سره هوا د کرنې ورزمکو لږ والی، د کرنې د وسايلو دود يز توب او د اوبه خور نيمگړی سيستم، د کرنې له پرمختلليو لارو چارو سره د بزگرانو نابلد تيا د متخصصينو او کرنيز نويو آلاتو لږوالی او د کرنې چارو ته د مسوولو مقاماتو نه پاملرنه له هغو عواملو نه دي چې په خپل وار د هيواد د اقتصادي وروسته پاتې والی سبب شوي دي. د هيواد آب و هوا په مختلفو برخو کې توپير سره لري. په سهيل او سهيل لويديځ ولايتونو کې هوا نسبتاً وچه ده. د هيواد په ډيرو برخو کې د هوا وضعيت د للمي کرکيلی لپاره چندان وړتيا نه لري. د ملگرو ملتو د کرنې او خوراک د دفتر (FAO) د ۱۹۹۷ م کال له گزارش سره سم د بدخشان په ولايت او مرکزي غرونو، مشرقي او جنوبي کې کافي باران اوري. په دې سيمو کې کنگل کيدل محدودو کوونکی عامل دی. ختيز او جنوبي ولايتونو کې لږ باران اوري خو په دې سيمو کې د کرنې فصل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کافي اندازه اوږد او آبي ځمکې اکثراً دوه فصله دي.

په للمي ځمکو کې د کافي باران نشتوالى هغه هم په مناسب وخت کې د کرنيزو توليداتو د کمښت سبب ګرځي.

د (FAO) د ۱۹۹۷ کال له ګزارش سره سم د هيواد د اوبو د سرچينې نژدې ۸۰ په سلو کې د هندوکش له غرونو دي. د هيواد آبي ځمکې ۵ . ۳ ميليونه هکتاره اټکل شوي چې د هيواد د پراخوالي په سلو کې ۵ . ۵ جوړوي. له دې ټولګي په سلوکې ۱۴ دو فصله، ۲۲ يو فصله او ۵ ، ۲ بڼونه دي. او په سلوکې ۲۲ نورې هغه ځمکې دي چې په وار سره کرلې کيږي. للمي ځمکې ۸ . ٤ ميليونه هکتاره اټکل شويدي چې د هيواد ټولې خاورې په سلوکې ۸ جوړوي. د هيواد د خاورې په سلو کې ۷۰ له لوړو او څرځايونو جوړه ده او ۹ ، ۲ يې په ځنګلونو پوښلې ده.

طبيعي آفتونه، لکه نيزونه، شديدې زلزلې، د ځمکې ښوييدنې او نور په ځپل شويو سيمو کې د ربړوونکو اقتصادي ستونزو سبب ګرځي. په کال ۱۹۹۱ کې د ريکتر په کچ ۵ ، ٦ درجې يوې شديدې زلزلې د هيواد په شمال کې په دولتي اوشخصي املاکوکې ډيرې ويجاړ تياوې راوستې او ډير خلک او مواشي پکې سټ شول. په همدغه وخت کې ويجاړوونکې نيزونه په جنوب لويديزو ولايتونو کې زښت ډير ورانې پيښې کړې. په کال ۱۹۹۳ م کې د ريکتر په کچ ٤ درجې زلزلې هم په شمال کې د ډيرو ورانيو سبب شوې.

د ۱۹۹۸ کال په ژمي او پسرلي د تخار او بدخشتان په ولايتونو کې د دوو مدهشو زلزلو شاهدان وو چې د ريکتر په کچ ۱ ، ٦ او ٦ ، ٦ درجې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې چې درستاق، چاه آب او شهر بزرګ په ولسواليو کې يې په لسګونو کلي په کنډوالو بدل کړل. د دغو زلزلو په اثر له ۴۰۰۰ کسانو نه زيات مړه او سلګونه نوريې خپل کورونه او شته (که څه هم نيشتوکي وو) له لاسه ورکړل. د پروسږ کال ژمي (فبروري ۱۹۹۹) زلزلې د وردګو او لوګر ولايتونو کې نژدې ۱۶۰۰۰ کورونې وځپلې. که څه هم د مرستې رسولو موسسې، لکه ملګرې ملتونه، نړيوال سره صليب او نورو غير حکومتي مؤسساتو په چټکۍ له ځپل شويو خلکو سره د مرستې له پاره و د انګل او لومړنۍ اړتياوې، لکه خوراک، کمپلې او خيمې يې پر خلکو وويشلې، سره له هغو له طبيعي آفتونو نه زيږنده ويجاړتياوو د هغو سيمو د خلکو له کړاوه ډک ژوند يې لا پسې ستونز من کړی دی.

مهاجرت او بيځايه کيدنې:

له غير رسمي اټکلونو سره سم تر ۱۹۹۶م کال پورې د هيواد دوګړو شمير ۲۱ ميليونه تنه اټکل شوی دی چې په دې رقم کې بنايي له هيواده بهر مهاجرين نه وي راغلي او دا ټول ارقام اټکليز دي. کومه سر شميرنه چې د شاهي او محمد داؤد خان د جمهوري حکومتونو په وخت کې په نظر کې وچې وشي سرته ونه رسيده او د حفيظ الله امين د اټکليزې سرشميرنې پايلې دومره بې بنسټه او مسخره وې چې په خاطرو کې هم نه دي پاتې.

په افغانستان باندې د سرو لښکرو د تيري په اثر د پنځو ميليونو تنونه زيات افغانان پاکستان او ايران ته مهاجر شول. د روسي ځواکونو له وتلو وروسته له دښمنيو ډکو جګړو په اوږديدو د مهاجرت خوځښت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو څه لږ کچ سره ګاونډیو هیوادو ته دوام وموند. په ۱۹۹۲م کال د مجاهدینو په واکمن کیدو سره په دې هیله چې جګړې پای ته رسیږي له یونیم میلیونه زیات مهاجر په بیړه له پاکستان او ایران نه هیواد ته ستانه شول. تنظیمي جګړې د رزګونو انسانانو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جګړې له اوره یې تیښته کوله. په ۱۹۹٤م کال په کابل کې د جنرال دوستم ځواکونو په ګډون او د حزب وحدت په پلوې د اسلامي ګوند جګړه له جمعیت سره چې د استاد سیاف د ځواکونو پلوی یې له ځانه سره لرله د کابل ښار د پنځو سوو زرو بیوزلو وګړو د بیځایه کیدنې سبب شوې چې د جلال آباد ښار د شاوخوا سوزنده بیدیاوو کې ترخیمو لاندې تر ۱۹۹۷م کال پورې د نړیوالو سازمانونو په مرستو ژوند کاوه.

لاهم زرګونه انسانان د هیواد په مختلفو سیمو کې د جګړو له امله له بدې ورځې له خپلو کورونو وتي او په ډاډمنو ځایونو کې موقتي ژوند تیروي. همدا و چې په حقیقت کې د هیواد تولیداتو او په تیره د کرنې او مالدارۍ په سکتور کې د پرله پسې کمښت سبب ګرځیدلې دي. جګړې د خلکو د ژوند څرنګوالی ته بدلون ورکړی او د جنائي پیښو وژلو، جرمونو او معیوبیتونو د پراخېدو سبب ګرځیدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرنه او مالداري

الف: کرنه:

د افغانستان اقتصاد تل په کرنې او مالدارۍ تکیه لرلې ده او په سلو کې نژدې ۸۵ خلک د کرنې او مالدارۍ په دنده بوخت دي. د اساسي بنسټونو د ویجاړتیا او د هیواد په گوټ گوټ کې د میلیونونو په شمیر د ځمکنیو ماینونو له شته والي سره سره، کرنه او مالداري د خوځنده اقتصاد عمده برخه ده. کرنه د افغانستان د اقتصادي پراختیا په پروسه کې وچت ځای لري.

ځکه د دغه ژوند بخښوونکې سکتور وده د کرنیزو لاسته راوړنو د زیاتوالي او د هیواد د ډیرو خلکو د ژوندانه د سطحې د ښه والي سبب گرځي.

د جگړې له کلونو د مخه د هیواد د صادراتي توکیو په سلو کې ۷۲ د کرنې سکتور برابرول. همدا ډول په سلو کې ۳٤ دولتي پانگه اچونې د دې سکتور په واسطه جذب شوې او په سلو کې ۵٦ دولتي عایدات هم له همدې برخې برابریدل. د ۱۹۷٤ - ۱۹۷۵ کلونو کې د هیواد د کرنیزو تولیداتو په سلو کې ۷۱ غنم، جوار، وریشې او وریژو جوړول. میوو او سبو په سلو کې ۲۵ پنبې په سلو کې ۵، ۲ او گنیو په سلو کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو کرنیزو تولیداتو برخې جوړولې. غوړي ورکوونکې دانې او نور محصولات په لوړه اندازه تولید یدلې. تر کال ۱۹۹۳ په کرنیزو زمکو کې نژدې ۳۵ فیصده لړوالې پېښ شوی دی. حال دا چې په دغه کال په کرنیزو تولیداتو کې د جګړې نه د مخه کلونو په پرتله په سلو کې ۵۰ راټيټيدنه اټکل شوې وه. د (FAO) له ګزارشاتو سره سم د کال ۱۹۹۳ م لپاره د هیواد د خړوبولو سیستم په سلو کې ۲۵ ویجاړ شوی دی چې د آبي زمکو موازې يې ۱،۵ ملیونو هکتارو ته راټيټ کړی دی.

د جګړې د مخه کلونو کې، د افغانستان دولت د کرنې اصلاح شوی تخمونه او کیمیاوي سرې يې د پورپه ډول د هیواد بز ګرانو ته ورکول چې د کرنې د پراختیا بانک په واسطه به تنظیمیدل. دغه سیستم هم د جګړې په کلونو کې تس نس شو. پرله پسې جګړو د کورنیو تولیداتو اندازه راکمه کړه، د خړوبولو سیستمونه او نور اقتصادي لومړني بنسټونه يې ویجاړ کړل او د تخم او سرې درانیولو او ویشلو او د نورو کرنیزو وسایلو دویش جریان یو مخ بندشو. ډیرې زمکې ناکرلې پاتې شوې او د یوې غوا یان له مینځه لاړل او ځنګلونه هم وران شول.

د امنیت او آرامی په بیرته راتګ سره د هیواد په ډیرو سیمو کې کرنیز سکتور مخ په ښه والي روان شوی دی. په وروستیو کلونو (۱۹۹۷ م او ۱۹۹۸ م) کې چې کومه سروې شوې ده په کرنیزو تولیداتو کې زیاتوالی راښیي. که څه هم کرنیز تولیدات د خلکو د لومړنیو اړتیاوو نه څو ځله لا هم کم دي. د (FAO) د ۱۹۹۶ م کال کرنیزه سروې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوي چې د اصلاح شوي تخم د حاصلاتو مينځنى بريد په هر هکتار زمکې ٦، ٢ ټنه دى. هغه نمونې چې په دې را وروسته ١٩٩٤ م او ١٩٩٥م کلونو کې تجربه شوې دي د حاصلخيزۍ اوسط په هر هکتار آبي زمکه کې ٩، ٢ ټنه رابښيي. (کرنيزه ستراتيژى FAO - ١٩٩٧).

په کرنيز سکتور کې ښځې ستر ځاى لرى. هغوى د سبوپه کر، خيشاوه، د شولو نهالولو، د چرګانو روزل، مالداري او دوريښمو د چينجو په روزنه او توليد کې رغوونکى ځاى لرى. په کرنيزو هڅو کې د ښځوونډه اخيستل د هغوى په نژادي ډلو او د هغوى د کورني اقتصاد په څرنګوالى پورې تړاو لري. په ځينو سيمو، لکه نورستان کې ډيرې کرنيزې هڅې د ښځو له خوا ترسره کيږي.

په اوسنيو شرايطو کې اپيم او خشخاش د کرنيزو محصولاتو ستره برخه جوړوي. پخوا به کوکنار په لږو کليو (چې د دولت د نفوذ او څارنې له ساحې نه لرې وو) کرل کيدل. د قانون د ځواک د تنفيذ نشتوالى، ناوړه اقتصادى حالت، د توليدى موسساتو ويجاړتيا او اپيموته دورځ په ورځ زياتيدونکى غوښتنى سره يو ځاى د کوکنارو د کرد پراختيا سبب ګرځيدلي دي. ننګرهار،کندهار، هلمند او بدخشان د اپيمو ستر توليدونکى ولايتونه ګڼل کيږى. د ترياکو د کلني کر د هغې سروې سره سم چې په ١٩٩٨م کال کې چې د مخدره موادو د څارنى موسسى (UNDCP) له خوا وشوه د اپيمو توليد په ١٩٧٨ م کال کې ٢٠٠ ټنه و، اما په ١٩٩٧ م کال کى يې ٢٨٠٤ ټنوته زياتوالى موندلى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مالداري:

مالداري او د څارويو روزنه د کرنيز سکتور ستره برخه جوړوي. په راتلونکې کې په هم دغه مشغولا د هيواد اقتصادي پراختيا او پر مختګ کې ستر ځای ولري. د مالدارۍ له لارې کيدای شي چې خوراکي مواد برابر او پولي عوايد لوړ کړای شي. کوچيان او هغه خلک چې د هيواد په ګوټ ګوټ کې د څارويو په روزنه بوخت دي د خپل د ژوندانه اړتياوي له همدې لارې برابروي. د هيواد مشهور اهلي څاروي پسه، وزه، غويي، آس، خر، کچره او نور دي.

له جګړې نه د مخه افغانستان په نيويارک او لندن کې د قره قل بازارونه په انحصار کې لرل چې د بهرنيو اسعارو د راتلونې دپاره ښه چينه ګڼل کيده.

د افغانستان حکومت له دې برخې نه د لازياتې ګټې په خاطر د قره قل د توليد د پراختيا لپاره په جدي اقداماتو لاس پورې کړ چې د څارويو د روغتيا او د څرځايونو د ساتنې او څارنې په برخه کې د علمي څيړنو سبب وګرځيد. په پايله کې د هيواد په شمال، ختيځ او سهيل کې دولتي فارمونه تأسيس شول او په ټولو ولسواليو کې د څارويو کلينيکونو پراختيا ومونده.

د جګړې دوولسيزو د ولتي فارمونو او د شخصي مالدارۍ کړو وړوته نه جبيره کيدونکي زيانونه رسولي دي. د (FAO) د حيواني پروژې د ۱۹۹۷م کال ګزارش ښکاره کړ چې د رسيدلو زيانونو اندازه په سلو کې له ۴۰ تر ۵۰ د يوې په غواګانو کې، په سلو کې ۶۷ په نورو څارويو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلو کې ۷۰ د قره قل په تولید کې اتکل شویدی. د جګړې او قومي دښمنيو په سختیدو د شمال په سیمو کې د قره قل تولید او د پسونو روزنه کې ډیر زیات کموالي راغلي دی. د جګړې اوږدیدل، د کوچیانو او مالدارانو تګ راتګ یې محدود کړیدی.

د (FAO) د څارويو د تولید د ګزارش په اساس چې په کال ۱۹۹۷م کې خپور شو د هېواد څاروي ۳،۷ میلیونه غوایان، ۲۲ میلیونه پسونه، ۹ میلیونه وزې، ۳۷۰۰۰۰ آسونه، یو میلیون خره، او ۲۸۰۰۰۰ اوښان اټکل شويدي. د ملي اقتصاد ددغې سترې برخې بیارغلونه د څارويو د روزنې او د تولید توان د زیاتولو او پراخوالي ته اړدی چې بزګران وکولای شي په خپله د خپلو څارويو شمیر ته د یوې عایداتي سرچینې په توګه زیاتوالی ورکړي.

ځنګلونه او څرځایونه:

د هیواد ځنګلونه او ورشوګانې هم د ژوند د چاپیریال د ښکلا او سلامتیا او هم د بهرنیو میلمنو او توریستانو دراتلو له لارې د پریمانه عوایدو د لاسته راوړنې او د څارويو د روزنې لپاره ستر اهمیت لري. له یو پلوه د ځنګلونو له لرګو په کور جوړولو او بهرته د هغو له صادرولو نه ګټه اخیستل کیږي او له بله پلوه د هیواد اوچت او آسمان څک غرونه د ځنګلونو په واسطه په ښکلو او لیدنې وړ سیمو بدلون موندلی چې د خارجي توریستانو د هڅونې او تخنونې سبب ګرځي. د ځنګلونو نورې ګټې د هوا پاکول، دویجاړوونکیو نیزونو مخنیوی او وحشي څارويو ته پناه ورکول دي. د دولتي زمکو په هکله د ۱۹۸۹ کال د ارقامو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم، ځنګلونو نژدی ۹ ، ۱ میلیونه هکتاره ځمکه نیولې ده چې د هیواد د ټولې خاورې په سلوکې ۹ ، ۲ جوړوي. د کونړ او نورستان ځنګلونه د هیواد تر ټولو مشهور او ښکلي ځنګلونه حسابیدل. د پکتیا ځنګلونه ګڼ او تر ډیره د څیړیو او ولودونو په واسطه پوښل شوي وو.

خو افسوس چې د غې ویجاړوونکې جګړې د هیواد ښکلي او ګڼ ځنګلونه په لومړني ګام په تباهۍ کې ښکیل کړل. د پخواني شوروی عساکرو له خوا ځنګلونو ته د اوراچونې پالیسي له یوې خوا او له بله پلوه د لرګو د تاجرانو نه مړیدونکي هوا او هوس د هیواد ګڼ او ښیرازه ځنګلونه د نابودۍ برید ته تیل وهل. د حکومت او قانون د نشتوالي له امله لا هم د سیمې خلک ښبرازه او ځوانې ونې په ډیرې بې دردۍ وهي او د نیشتوکي متاع په بدله کې یې د پاکستان بازارونو ته وړاندې کوي.

د هیواد په شمال او لویدیځ کې د پستې او غرني نښترو ځنګلونه وهل شوي او له هغونه د سون د لرګو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

غیر رسمي ګزارشونه وایي چې هره ورځ ۳۰ تر ۴۰ لارۍ لرګې د چمن له لارې د پاکستان خاورې ته ننوزي. ددې ځنګلونو د اهمیت او سر شارو عوایدو په نظر کې درلودلو سره ښایي افغاني مقامات په راتلونکي کې د ځنګلونو له وهلو په کلکه مخنیوی او د ساتنې او څارنې لپاره یې اقدام وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي سرچینې او انرژي

د طبیعي زیرمو د لر لو له پلوه افغانستان نسبتاً بډای دی. د هیواد ستر ې زیرمې طبیعي ګاز، وسپنه، مس، لاجورد، مالګه، د چونې او مرمرو ډبرې، د ډبرو سکاره او نور دي. همدا ډول یورانیم، سپین زر، سره زر، سلفر، نیکل، لتیوم، مګنیشیم فلوراید او نور کانونه په کافي اندازه په هیواد کې پیدا کیږي. د هیواد د اوسپنې او مسو زیرمې د نړۍ د ریمې ستر ې زیرمې ګڼلې کیږي. د هیواد طبیعي ګاز له ۱۰۰ تر ۱۵۰ میلیون متر مکعبه پورې اټکل شوې وچې پخوا یې د هیواد د ټولو صادراتو په سلو کې ۵۰ برخه جوړوله.

او د نړیوالې بیې نه په ټیټه بیه پخوانی شوروی ته صادریده، د طبیعي ګاز پلورل د جګړې په کلونو کې بند شول. د ګاز تولید او وړاندې کول د مجاهدینو د عملیاتو او شوروی عساکرو په واسطه د ګاز د څاګانو د ورانولو له امله بند شول. د ګاز د څاګانو د ویجاړتیانه را رسیدلې زیانونه په کال کې ۲۰۰ میلیونه ډالره اټکل شوي دي (د ملګرو ملتو د انرژۍ د محاسباتو کالنۍ).

د ډبرو سکاره د هیواد د وهمه زیرمه جوړوي چې د هغو حجم ۱۰۰ میلیونه ټنه تا کل شوی او ۴۰۰ میلیونه ټنه اټکل شوی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اټکلونه د هیواد د تیلو زیرمې ۲۰۰ میلیونه بیرله ښيي پخوانی شوروی پلان درلود چې په کال کې ۵۰۰۰۰ متریک ټنه تیل د هیواد په شمال کې چاڼ کړي چې دا کار د جګړې له امله وځنډید.

په اوسني افغانستان کې د برقي انرژۍ د کموالي نه رامنځته شوی تنګسې اقتصادي مهمو هڅوته تاوان رسوي او د ژوند چاپیریال اغیز منوي ده کابل د هایدرولیکي برق له فابریکي پرته چې ۱۰۰ میګاواټه قدرت لرې یو شمیر واړه د انرژۍ هایدرولیکي موسسات د هیواد په ځینو مهمو ښارونو کې لا فعال دي. همدا اوس د برق د تولید ۲۲ فابریکي په هیواد کې فعالې دي چې ۱۷۵ میګاواټه برق په هره ګړۍ کې تولید وي. د ۱۹۷۸ کال نه مخکي هیواد په سلو کې یوازې شپږ خلکو د برق له انرژۍ نه ګټه اخیستله چې دغه رقم د جګړې په کلونو کې زښت کم شوی دی.

د کابل بریښنا د انرژۍ مرکز د تنظیمي جګړو له امله زښت ډیر تاوان لیدلی دی. په ۱۹۹٤م او ۱۹۹۵م کلونو کې د کابل په ښار کې بریښنا نه وه او د ښار په ډیر برخو کې د بریښنا مزي غلا شول. د بریښنا نشتوالی نه یوازې د کابلیانو توري شپې بې لاتورتمې کړې بلکه ژوندیې د کابل پرښاریانو تریخ کړی و ځکه ډیرو خلکو د خپلو کورونو د تودولو لپاره په ژمی کې او د ډوډۍ د پخلی لپاره له بریښنا نه کار اخیست: د طالبانو په لاس د کابل د نیولو نه وروسته، د کابل د بریښنا انرژۍ د ملګرو ملتونو د سازمان او غیر دولتي مؤسسو په مرسته بیا رغول شویده او اوس د کابل په ډیرو ناحیو کې بریښنا شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع او لاسي کارونه

صنعتي اداري او د صنعتي تولیداتو زیاتوالی د هیواد په اقتصادي پراختیا او د سړي سر درآمد په اوچتوالي کې د زښت ډیر اهمیت درلودونکی دي. د صنعتي کولو پروسه د صنعتي انقلاب له پیل نه راپدیخوا د اقتصاد پوهانو ترمینځ مطرح وه ځکه دغه سکتور د صنعتي هیوادونو سړي سرعاید یې په چټکۍ سره لوړ کړی دی. د یوې ټولنې صنعتي کیدل د ښارو لا پراختیا سره همغاړه وي. صنعتي فابریکې که کارونه پیدا کوي، د هیواد تولیدات زیاتوي او د کلیونه ښارونو ته د مهاجرینو ستونزې هم مینځ ته راوړي. د وګړو یو زیات شمیر د ښه تره او سوکاله ژوند د ترلاسه کولو په خاطر لویو ښارونو ته هجرت کوي چې وکولای شي په صنعتي فابریکو کې پر ښه معاش کاروکړي. له بلې خوا هغوی کولای شي د ژوند له آسانتیاوو، لکه ترانسپورت، بریښنا د څښلو اوبو، ښوونځي، مدرسه او روغتون څخه -چې په ښارونو کې شته دی- برخمن شي.

څنګه چې په ډیرو وروسته پاتې هیوادو کې تجربه شوې ده، د خلکو هجرت ښارونو ته یو لړ ستونزې، لکه ګڼه ګوڼه، د ژوند د چاپیریال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ککړتیا او د جرمونو زیاتیدل او نور مینځ ته راوړي. نو ځکه بهتره ده چې د ښارونو تر څنګه کلی په هماغه توګه پراختیا ومومي.

د افغانستان صنعتي پراختیا د امیر شیر علیخان پیر (۱۸۶۹ ـ ۱۸۷۹م) ته رسیږي. لومړی ځل په افغانستان کې امیرشیر علیخان د وسلو جوړولو فابریکه جوړه کړه. وروسته د امیرعبدالرحمن خان او زوی یې امیر حبیب الله خان په پیر کې یو شمیر صنعتي فابریکې، لکه دوسلې جوړولو، بوټ ګنډلو، د سکې د ضرب، څرمنو، او نساجي فابریکې تأسیس شوې شاهي حکومتونو او وروسته د محمد داؤد خان حکومت د صنعتي سکتور د پراخولو په خاطر زیاتې هڅې وکړې، ثقیله صنایع د دولت په واک کې وې او د هیواد د صنعتي ادارو په پراختیا کې خصوصي سکتور په تنګسه کې و.

له جګړې نه دمخه د هیواد صنایع دودې په لومړی سطح کې وچې د سپکو صنایعو په چوکاټ کې یې د کرنیز سکتور مواد او د اړتیاوړ څیزونه او نور ضروري شیان تولیدول. یو شمیر لویې صنعتي فابریکې، لکه د پنبې سمنتو، کیمیاوي سرې کارخانې، د جنګلک انجنیري کارخانې او د وسپنې ورکشاپ د کابل ښار، بلخ، بغلان، او پروان، کې نوې جوړې شوې وې. اکثراً صنعتي تولیدات لکه ټوکر، لباس، بوټ، فرنیچر، سمنټ، خښتې او پلاستیکي شیان او نور داړتیاوړ جنسونه د هیواد سپکو صنایعو په واسطه تولیدیدل.

د افغانستان د صنعتي پراختیا پروسې په لومړیو کې د دولتي صنایعو د تأسیس لپاره تینګی هڅې کیدلې چې دغه کار داخلي خصوصي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگه اچونې يې سوداګرۍ ته منحصرې کړې وې. د ۱۹۷۰ په لسيزه کې محمد داؤد خان د هغه وخت جمهور رئيس داسې انګيزې خلق کړې چې د دولتي صنايعو ترڅنګه شخصي صنايعو ته پراخوالي ورو بخښي. په همدې خاطر د هيواد د پانګه اچونې قانون تصويب شو. خو افسوس چې د ۱۹۷۸م د ثور د ۷ کودتا نه وروسته دا قانون فسخ او ټولې شخصي صنايع، ملي اعلام شوې په ۱۹۷۸م کال کې د هيواد د ملي ناخالص توليداتو (GNP) په سلو کې ۱۷ يې صنعتي سکتور توليدول. په ۱۹۹۰م کال کې د ۳۶۰ په شاوخوا کې د سپکو صنايعو فابريکې د کابل په صنعتي پارک کې قسماً فعالې وې او څلوېښت زره کارګرانو په کې کار کاوه.

او نږدې له ۲۰ تر ۶۰ صنعتي فابريکې د هرات، کندهار او مزار شريف په ښارونو کې فعالې وې.

د دوولسيزو جګړې له امله د هيواد صنايعو درانه زيانونه وزغمل په تيره د ۱۹۹۲ کال وروسته د کابل په ښار کې اکثره دولتي او خصوصي صنايع ويجاړ، مالونه او وسايل يې چوراو تالا شول. نورې صنعتي کارخانې د هيواد په ګوټ ګوټ کې له څو کلونو راپدې خوابندې دي.

په ځينو ښارونو کې چې سپکې صنايع د جګړې د سوزنده لمبو نه خوندې پاتې دي په ډېره ټيټه سطحه په نسبي توګه فعاليت لري. د دغو صنايعو فعاليت د اړتياوړ د او موادو د کمبود، د بازار او د لازمې څارنې د نشتوالي په وجه ورځ په ورځ لا پسې محدود يږي.

لاسي صنايع يوازينې صنايع دي چې د جګړې کلونو په ترڅ کې يو څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالې وې. دا سکتور په کلو او بانډوکې د کم بضاعته کورنیو لپاره اضافي عایدات برابروي.

ډیر کله ښځینه افغانانې د دغه ډول لاسي صنایعو د پرمختګ په جریان، لکه، غالۍ او بدل، ټغر او بدل، ریشمه ګنډل، وریښمین کاري، خامک ګنډل او نورستر ځای درلودلی دی. د لاسي صنایعو تولیدات غالۍ، ټغر، څرمن، وړۍ او وړین شیان، بخاري، خرادي، ولډنګ کاري، د موټرو او نورو ماشین الات د بیارغاونې ورکشاپونه، د خښتو بټۍ او نور دي چې لا تراوسه فعالیت لري.

د کار بازار:

په افغانستان کې د کار ډیر ځواک په شخصي کارونو بوخت دی. هغه ستر کارونه چې خلک یې سرته رسوي ډیریې په کرنیز سکتور او کورنۍ سوداګرۍ او تریو بریده بهرنۍ سوداګرۍ پورې اړه لري. د خلکو زیات شمیر د ننه په هیواد یا ګاونډیو هیوادو - لکه ایران او پاکستان کې په مزدورکارۍ بوخت دي د جګړې زیاتیدل او اقتصادي وروسته پاته والی له امله په دولتي او خصوصي سکتور کې د کار موندلو زمینې بیخي زیاتې کمې شوې دي. یوازې په کندهار کې چې د ځوکالو را په دېخوا امنیت برقرار دی او سوداګري وده کړیده، د مزدور کارۍ له لارې د عاید زمینې په سلوکې ۱۵ زیاتوالی موندلی دی. تر ټولو ناوړه حالت د فیض آباد په وروسته پاتې ښارکې دی چې د تیر کال په ترځ کې د مزدور کارۍ له لارې عاید په سلوکې ٤٨ را کښته شوی دی. د مزار شریف ښارکې چې د دې وروستیو کلونو په ترځ کې دویجاړوونکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړو شاهدو، د مزدور کارۍ له لارې عايدات په سلو کې ٤٣ را ټيټ شوي دي. د هرات او جلال آباد په ښارونو کې وضعيت په بدلون کې و.
د ساري په توګه د مزدورکارۍ له لارې عايد د ١٩٩٨ م کال د اکتوبر او دسمبر په مياشتو کې مخ په زياتيدو و، او د ١٩٩٩ کال د جنورى او مارچ په مياشتو کې يې نزولي تګ لوری درلود. چې له عواملونه يې ښايي په ژمي کې د کارګر لپاره د تقاضا لږيدل وي.
په هيواد کې د کار د ځواک لپاره د غوښتنې د ورځ په ورځ کمښت برعکس، په پوځي ځواکونو کې د خلکو ګمارل د پراختيا په حالت کې وو. په دولتي شعباتو، صنايعو او نورو رسمي ادارو کې وزګارتيا په زياتيدو کې ده. ډير دولتي کارکوونکي چې خپل عايدې له لاسه ورکړې په شخص کارونو: لګه ټکسي چلولو، مزدورکاري، او يا پرچون پلورلو لاس پورې کړې دي.

PROPERTY ACKU

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ او بهرنۍ سوداګري

په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د شیانو بدلول چې د یو واسطه، عامل، لکه پیسو په ذریعه سرته رسي دغه عملیه سوداګري بولي. له سوداګرۍ څخه ګټې د موجودو مصرفي شیانو د شمیر او ډولونو زیاتول او په تولیدي هڅوکي د تخصص لازیات رواجول. پرته له سوداګرۍ نه به هر وګړی او هیواد مجبور وي خپلې ټولې اړتیاوې له هغو سرچینونه برابرې کړي چې یې په لاس کې لري د جګړه ځپلې افغانستان په تس نس او ورشکسته اقتصاد کې سوداګرۍ اساسي ځای لري په تیره اوس چې د هیواد د منځنۍ طبقې اکثرو خلکو په دې کار لاس پورې کړی دی.

افغانستان ټول اولیه مصرفي شیان له بهرنه واردوي. د پرله پسې جګړو او د ځینو مهمو لویو لارو له نه خلاصون سره سره په ټول هیواد کې کورنۍ سوداګري روانه ده. د سالنګ د لویې لارې بند پاتې کیدل په وروستیو کلونو کې یې د سیمه والو سوداګرو لپاره ډیرې ستونزې پیدا کړې دي. ځکه هغوی توان نه لري چې خپل کرنیز تولیدات له شمال نه کابل ته اوله دې لارې یې نورو ولایتونو ته ولیږدوي او د اړتیاوړ شان د پخوا په شان له کابل نه شمال ته یوسي. سره له دې ډول تنګسو چې کورنۍ سوداګري یې ډیره ځپلې ده. د سیمې سوداګر په راز راز ډولونو تجارتي مالونه هغو سیمو ته - چې د دښمنو ډلو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي محاصره کې دي- ور رسوي.
بهرنۍ سوداګري چې د کرنيزو محصولاتو صدور او د بهرنيو مالونو په هکله تل ادامه لرلې ده. طبيعي ګاز (چې پخوا به پخواني شوروی ته صادريده او اوس بندده)، تازه او وچه ميوه، غالۍ، پوست، د چارتراش لرګي، سابه او نور په اوسنيو شرايطو کې د هيواد له عمده صادراتو څخه شميرل کيږي. له جګړې د مخه صادراتي مواد، لکه وړۍ، پنبه، طبيعي ګاز، ميوې، غالۍ او نور تريوه بريده د مرکزي دولت په کنترول کې و. په ۱۹۹۲م کال کې د هيواد صادرات په سلوکې ۸۵ او واردات په سلوکې ۶۹ کم شوي وو.
د هغو بهرنيو مالونو سوداګري چې د دوبۍ له لارې راځي او د پيښور او کوټې بازارونه بيا صادريږي د پراخوالي په حال کې دی. له ۱۹۹۲ تر ۱۹۹۶ کلونو پورې په ورځ کې نژدې دوه يادرې بارو ړونکې الوتکې تجارتي مالونه د جلال آباد هوايي ډګر کې ښکته کيدل چې وروسته په لاريو کې تورخم او له هغه ځايه د اوښ او کچر په واسطه د پيښور بازارونو ته ليږدېدل. له ۱۹۹۶ کال نه وروسته د طالبانو تحريک دغې لارې ته تريوه بريده بدلون ورکړ. همدا اوس د بهرنيو تجارتي مالونو ډيره برخه د کندهار له لارې د پاکستان په کوټه کې چمن ته ليږدېږي.
په دې تجارتي مالونو کې اکثره تلويزيون، ويديو، ټيپ، د کور لوښي او نور هغه شيان دي چې د پاکستان په بازارونو کې په لوړه بيه خرڅيږي.
د يوې سروې مطابق چې د نړيوال بانک او (UNDP) په مرسته په ۱۹۹۷ کال کې ترسره شوې وه، د افغانستان او پاکستان تر منځ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوادګري تموله بيه ۵ . ۲ بليونه ډالره اټکل شوي وچې ٦ . ١ بليونه ډالره يې هغه تجارتي مالونه جوړوي چې د افغانستان له لارې پاکستان ته قاچاق کيږي.

د پاکستان حکومت د مختلفو پړاوونو په ترڅ کې د پاکستان له لارې د. ترانزيتي تجارت د آسانتياوو محدودولو لپاره په يواړ خيزو اقداماتو لاس پورې کړ چې د هغو بهرنيو تجارتي مالونو چې په غير قانوني ډول د پاکستان بازارونو ته رارسيږي د ورود مخنيوی وکړي. تراوسه ۳۵ قلمه جنسونه د افغانستان د ترانزيتي تجارت له لست نه لغو شويدي. خو په عمل کې د پاکستان د دولت دا اقدام د تجارتي مالونو د قاچاق په مخنيوي کې چندان ګټور نه دی تمام شوی. په اوسنيو شرايطو کې افغانستان په وارداتو متکي دی. دوارداتي مالونو ډيره برخه خوراکي مواد، پوښاک، دواګاني، تيل او نور دي. د تجارتي مالونو په څنګ کې ماشين آلات او نظامي اړتياوې هم واردېږي.

تجارتي کسر له په سلو کې ٤٨ نه په کال ١٩٧٨ کې تر په سلو کې ٧٤ ته په کال ١٩٩٢ کې رسيدلی و. له کال ١٩٩٢ نه وروسته دغه تشه څو واره زياته شويده. اصلي سبب يې د صادراتو د سطحې راټيټيدل او د بهرنيو صنعتي مالونو دوارداتو ورځ په ورځ زياتوالی دی. کومې ګټې چې د بهرنۍ سوداګرۍ نه ترلاسه کيږي ډيره برخه يې د زمکو او. کورونو په رانيولو په داخل کې مصرفيږي او يا د پاکستان په بانکونو کې زيرمه کيږي. (د توليدي هڅو لپاره د هيواد په دننه کې پانګه اچونه نه کيږي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وروستیو کلونو کې افغانستان له دې سوداګرۍ څخه نه جبران کیدونکي تاوانونه زغملي دي.
ټول تجارتي سرحدونه له منځنۍ آسیا سره (پرته د تورغونډۍ له بندره) تړل شوي دي. نو ځکه د افغانستان بهرنۍ سوداګري یوازې له پاکستان او یو څه هم له ترکمنستان سره صورت مومي. په اوسنیو شرایطو کې د هیواد د لومړ نیو اړتیاو وپه سلو کې ۹۰ یې له پاکستان څخه وارديږي.

مالي سياست او دولتي مصارف

مالي سياست د حکومت د پاليسي جوړولو وسيله ده چې د ملي غوښتنو د سطحې د بدلولو او د محصولاتو ترمنځ د انډول پيداکولو لپاره کارول کيږي او د مالياتو او د دولت د بودجې د مصارفو له لارې عمل کوي. له مالي سياست نه سمه ګټه اخيستنه عمومي زيرمو ته زياتوالي وربخښي او د دولت خزانې ته کافي اندازه پانګه ورتوي چې وروسته د دولتي مصارفو په ډول د خلکو جيبونه ورځي.
څنګه چې دود وه د عامه سکتور مصارف د دولتي بودجې له لارې تمويليده دا سکتور د مرکزي حکومت، ولايتي حکومت، ښاروالۍ ګانو، بانکونو، روغتونونو، مکتبونو، مدرسو، پوهنتونونو او د نورو دولتي تاسيساتو پر مصارفو شامليږي. په ۷۰ لسيزه کې د محمد داؤد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان حکومت د دولتی سکتور د پیاوړي کولو او ټینګښت لپاره جدي هڅې وکړي. په درنو صنایعو، سرک جوړولو، هوایی ډګرونو، خړوبولو سیستم، د بریښنا بندونو، روغتونونو د مکتبونو دانی، او د طبیعی زیرمو په راایستلو کې د افغانستان د جمهوري بودجې په واسطه پانګې اچولې کیدلې. ولایتی حکومتونو او ښاروالیو ګانو د دولت د خزانې لپاره مالیې ټولولې.

د مالیې وزارت مسؤولیت درلود چې د دولت لپاره مالیه را ټوله کړي، پور واخلی، معمولی مصارف وټاکي، او د پلان وزارت په ملګرتیا انکشافی بودجه ترتیب کړي. د پراختیایي هڅو د مصارفو، د بهرنیو مرستو د تنظیم او ویش او د پراختیایي بودجې تطبیق د پلان وزارت له مسؤلیتونو څخه وې. که څه هم په اوسنیو شرایطو کې وزارتونه او مامورین شته دي خو د هغوی د دندې په زمینه کې هڅې زښتې ډیرې محدودې شوې دي.

جګړې د هیواد د مالیو دراټولولو سیستم یی سره پاشلی دی. نو ځکه د هیواد په بودجه کې لویه تشه رامنځته شوې ده. له یوې خوا داخلی عایدات راکم شویدي. له بلی خوا له ۸۰ په سلوکی زیات دولتی مصارف په پوځی هڅو کې په مصرف رسیږي. له ۱۹۹۲ م کال نه را پدیخوا د اجتماعی خدمتونو د مصارفو لپاره هیڅ ډول بودجه نه ده اختصاص شوې. مالیې چې د قوماندانانو او سیمه ییزو مقاماتو له خوا را ټولیږي د هغوی په شخصی چارو یا په پوځی چارو لګول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبانکداری سیستم:

پخوا د هیواد د بانکداری سیستم دومره وروسته پاته او محدودو چې په مشکل یې کولای شوای د معاصر بانکداری نظام لومړنې مشخصات ترسره کړي چې و کولای شي اقتصادي ثبات او وده رامنځته کړي. عصري بانکونه د پورورکوونکي او پوراخیستونکي ادارو په څیر هغه مالي اړیکې راچاپیرې کړي چې له خپلو ورځنیو څخه گټه ترلاسه کوي. د تجارتي بانکونو د پیدایښت (چې د خپلو عوایدو ستره برخه د سود له لارې لاسته وروړي) سره بانکداری هڅو پراخوالی وموند. په پایله کې د پیسو اندازه هم زیاته شوه.
نن ورځې بانکونه د اقتصادي نظامونو نه بیلیدونکې برخه گڼل کیږي او تول پولي او مالي کاروبار د هغوله لارې صورت مومي.
دافغانستان مالي سیستم د مالي، رسمي او غیر رسمي ادارو لرونکی دي چې یوله بله نژدې اړیکې سره لري. د هیواد مرکزي بانک د افغانستان بانک د پیسو داداري، کنترول او وړاندې کولو، د هیواد بهرنی اسعارو د زیرمو برابرول، او د نورو پولي هڅو مسوولیت په غاړه لري. تولی مالي اداري، لکه تجارتي بانکونه، پراختیایي بانکونه او نوري مالي اداري د بیمې د کمپنیو په شمول د دولت په کنترول کې دي. د جگړې له پیل نه پخوا د افغانستان بانک مرکزي بانک د خپلو کریدتونو پلان او د شپږ نورو بانکونو تطبیقول چې د هرکال په پیل کې د داخلي تولیداتو د جریان په بنسټ اټکل کیده او د بهرنیو تجربو په اساس برابربده. په ۹۱- ۱۹۹۰ کال کې د مرکزي بانک پورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۰٤ بلیونو افغانیو ته د ۳۰۷ بلیونه پلان شویو افغانیو په بدل کې رسیدل.

د بانکي فعالیتونو ډیره برخه د کابل په ښار کې تمرکز درلود چې د بهرنۍ سوداګرۍ ستره برخه او نور تجارتي فعالیتونه له دې ښاره تنظیم کیدل. وروسته بانکونو څو محدودې څانګې په لویو ښارونو کې پرانیستلې چې د هیواد د پولي سیستم دودې او پراختیا په لوري یو نیک اقدام ګڼل کیده.

د هیواد ستر بانکونه: د افغانستان بانک (۱۹۳۹)، د کرنې د پراختیا بانک (۱۹۵۹)، ملي بانک (۱۹۳۲)، د صادراتو د پراختیا بانک (۱۹۷٦)، د صنعتي پراختیا بانک (۱۹۷۱)، رهنی او تعمیراتي بانک (۱۹۵۵)، او پښتني تجارتي بانک (۱۹۵٤).

په افغانستان کې د بانکونو د پراخیدو په لار کې له سترو خنډونو نه یو پر بانکونو د دولت کنترول و. د بانکدارۍ نوی قانون چې په ۱۹۷۵ کال کې تصویب شوی و په نظر کې یې لرل چې ټول بانکونه ملي او د هیواد اقتصاد ته وده ورکړي. دا اقدام د وخت حکومت ته داتوان ورکړ چې په ځینو شخصي لویو صنایعو کنترول پیدا کړي او د دولت د اوږدې مودې پروګرامونو ته پیاوړتیا ور وبخښي.

پرته د سروزرو له زیرمو (۰۰۰، ٦٦۵ اونسه) د افغانستان بانک زیرمه ٦۹، ۲٤٤ میلیون ډالرو ته په ۱۹۸۹ کال کې رسیده.

په ۱۹۷۸ کال کې د هیواد ټول بانکونه د ملي بانک په ګډون چې د هیواد تر ټولو پخوانی او تر ټولو ستر تجارتي بانک دی د کمونیستي

(c) ketabton.com: The Digital Library

رژیم له خوا ملي اعلام شول. دې اقدام دافغانستان د بیوزله خلکو ژوند اغیزمن کړ. د وخت حکومت د پرله پسې فشارونو او د دا ډول ناسنجول شویو پالیسیو په اثر ډیرو داخلي پانګه والو د تیښتې لاره غوره کړه او یا یې خپلې پانګې بهرنیو بانکونو ته ولیږدولې. دا اقدام د هیواد د مالي او بهرنیو اسعارو د زیرمو د چټک کمښت سبب وګرځید.

پیسې او یې جلبه تورم:

هر هغه شي چې د تبادلې د واسطې په توګه د ټولو له خوا منل شوی وي او د ارزښت د واحد په څیر، د شیانو د بیې څرګندونکی وي پیسې نومول کیږي. له ډیرو لرغونو پیړونو را په دیخوا ډول ډول شیان لکه سپین زر او سره زر د ذاتي ارزښت او هم د دوام او په ساتلو او لیږدولو کې د آسانتیا په دلیل د پیسې ځای نیولی دی.

پولي تورم د بیو زیاتیدلو ته ویل کیږي په داسې ډول چې د ټاکلې اندازې پیسو د خرید قدرت د کموالي سبب وګرځي.

تورم له نړیوالې جګړې وروسته د اکثرو اقتصادونو یو له وتلو ځانګړتیاوو څخه دی او په همدې خاطریې د اقتصاد پوهانو پام ځانته رااړولی دی.

سرسامونکی پولي تورم چې له ۱۹۸۹ م را پدیخوا راروان دی د جګړې د کلونو په ترڅ کې د دولتي ادارو د تیت وپرک کیدلو سره یو ځای یې د افغانستان بانک د هڅو زمینې محدودې کړې دي. په پایله کې د اسعارو د تبادلې آزادو بازارونو (شخصي صرافي) په چټکۍ سره پراخوالی وموند او د هیواد د پولي تبادلاتو ډیره برخه تنظیموي. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسنیو شرایطو کې د تجارتي کزیدتونو پوروونه او نور پولي فعالیتونه د دغه بازار له لارې سر ته رسیږي. دا سعارو بازارونه په کابل او نورولویو ښارونو، لکه هرات، کندهار، جلال آباد او مزار شریف کې د رګرده پولي خدمتونه برابروي ډ بهرنیو اسعارو د تبادلې په ګډون د بهرنۍ سوداګرۍ لپاره هم خدمات سرته رسوي.

په هېواد کې د اسعارو د تبادلې درې نرخونه:

(۱) بانکي بیه چې د مرکزي دولت له خوا اینښودل شوې ده.

(۲) د ملګرو ملتو بیه چې له بانکي نرخ نه لوړه او د آزاد بازار له بیې لږه وي. (۳) د آزاد بازار نرخ چې اکثراً د صرافانو پرلاس تنظیمیږي.

د افغانیو د مبادلې نرخ په امریکایي ډالرو له ۹ ، ۳۷ افغانۍ د یوه ډالر په بدل په ۱۹۷۹ م کال کې ۶۶۱ افغانۍ د یوه ډالر په بدل په ۱۹۹۰ م کال کې، ۱۵۰۰۰ افغانۍ د یوه ډالر په بدل په کال ۱۹۹۶ م کې او ۴۲۰۰۰ افغانۍ د یوه ډالر په بدل د کال ۱۹۹۹ په لومړیو کې بدلون موندلی دی. سره له دې چې د افغانیو نرخ په کابل او د طالبانو تر ولکې لاندې نورو ښارونو کې نسبي ثبات موندلی دی، په شمال کې د افغانیو پولي ارزښت مخ په کمیدوو. همدا اوس دوه ډوله افغاني بانک نوټونه د هېواد د شمال په بازارونو کې په چلند کې دي.

(۱) هغه بانک نوټونه چې پخوا د مرکزي دولت له خوا چاپ شوي وو،

(۲) هغه بانک نوټونه چې د جنرال دوستم په رهبرۍ د شمال جنبش په واسطه چاپ شوي وو. د دوستم بانکنوټونه د لومړیو بانکنوټونو په تقریباً نیمه بیه خرڅیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستیو کې سرته رسېدلې ده تورم د ۱۹۷۹ - ۱۹۹٦ م کلونو ترمینځ یورۍ فیصدو ته لوړ شوی دی. دغه د پرله پسې تورم پروسه د هیواد د زیات شمیر خلکو ژوند له ګواښ سره مخامخ کړی دی. د جګړې د لومړۍ لسیزې ترځ کې د اړتیاوړ لومړنیو موادو بیې درې واره پورته ختلې وې. مګر په وروستیو کلونو کې ددې ډول شیانو نرخونه په سرسامونکې ډول جګې شوې دي. په ۱۹۹۸ م کال کې یوې کورنۍ ۳۰۰۰ وارې زیاترو عوایدو ته تر ۱۹۷۸ م کال اړتیا لرله.

دیو

کیلو اوړه بیه له ۱۰ افغانیو په ۱۹۷۸ م کال کی ۳۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹۱ م کې، ۲۸۰۰ افغانیو ته په ۱۹۹٦ م کال کې، ۹۹۰۰ افغانیو ته د ۱۹۹۷ م کال د مې په میاشت کې، ۱۳۲ . ۱۱ افغانیو ته د ۱۹۹۸ م کال د ډسمبر په میاشت کې زیاتوالی موندلی دی. د کابل په ښار کې یو تن مزدور کارچې د کورنۍ غړي یې او وتنو ته رسیږي مجبور دی چې د خپلو د عوایدو نیمایی یوازې دو چې ډوډۍ په رانیولو ولګوي. د ښوونکیو او نور ملکي ما مورینو میاشتنی عاید په هیڅ صورت د هغوی د یوې هفتی لګښتونه نه پوره کوي.

د هیواد په شمالي سیمو کې د بدخشان او بامیانو د وروسته پاتو ولایاتو په ګډون د نرخونو بی کچه لوړ تیا د ډیرو اقتصادی مصیبتونو سبب شوي دي. یو کیلو غنم چې د ۱۹۹۷ م کال د دمئ په میاشت په کابل کې په ۱۳۰۰۰ افغانیو خرڅیدل په مزار شریف کې د هغې بیه ۲۵۰۰۰ افغانۍ او په فیض آباد کې ۲۹۰۰۰ افغانۍ وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترانسپورت او ملکي هوا نوردي

د هیواد د ریزمریز شوي اقتصاد په بیا رغاونه او پراختیا کې ترانسپورت ډیره ستره ونډه لري. دا سکتور که په سمه توګه پراختیا و ومومي کولی شي چې کلی پرښاړونو پورې ونښلوي او د هیواد په دننه او بهرکی اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي اړیکی مینځته راوړي. همدا ډول یو عصري ترانسپورتي سیستم د صنعت په پراختیا او د خلکو د ژوند د سطحی په ښه والي کې غټ ځای لري.

په هیواد کې د وسپني پټلۍ نشته. نو ځکه ټول ترانسپورتي فعالیتونه د لاریو موټرو په واسطه سرته رسیږي چې ښایي له بیخی ورانو شویو لویو لارو څخه تیرېږي. په هېواد کې نژدې ۱۷۰۰۰ کیلو متره خام او پوخ سړک شته دي چې له هغی جملې څخه ۲۶۵۰ کیلو متره یې عمده لویې لارې جوړوي. دا لویې لارې اکثر ولایتونه په کابل پورې تړي او افغانستان له ګاونډیو هیوادو سره (پاکستان د تورخم او سپین بولدک له لارې ایران او ترکمنستان د اسلام کلا او تورغنډۍ له لارې، ازبکستان او تاجکستان د حیرتان بندر له لارې او شیرخان بندر له لارې) نښلوي.

البته په وروستیو کلو کې داندخوی له آقینه بندر، د تخار له ای خانم او د بدخشان له اشکاشم نه په ډیر سطحی او محدود ډول هغه هم اکثراً د پوځی انتقالاتو په منظور ګټه اخیستله کیږي. د جهاد په کلونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه سلیم لاره چې د بدخشان ولایت د پاکستان په چترال پوری نښلوی جوړه شوه دا لاره چې دي د ووکالو راهیسې د موټرو په مخ تړلې ده یوازې د دري میاشتو لپاره ترې ګټه اخیستل کیږی. د هیواد ډیر ولایتونه او ولسوالی د خامه او صعب العبور ولارو په واسطه د ښارونو له مرکزونو سره تړل شوي دي چې اغلباً د موسمي بارانونو او ویجاړوونکو سیلابونو په اثر بندیږي.

لومړي او دوهمو پنځه کلنو پلانونو (۱۹۵۵ تر ۱۹۶۷) د عمده لویو لارو په جوړولو ټینګار درلود. د سالنګ لویه لاره او تونل په ۱۹۶۰ لسیزه کې د پخوانی شوروی په مرستو جوړ شول.

د کابل- کندهار لویه لاره چې اوږدوالی یې ٤۸۳ کیلو مترو ته رسیده د امریکا (USAID) په مرستو جوړه شوې وه.

د هرات- تورغنډۍ او کابل تورخم لویې لارې هم د خارجی هیوادو په مرستو جوړې شوې وې. دورانوونکو جګړو او په دوو وروستیو لسیزو کې د پوځی فعالیتونو په اثر د هیواد ډیرې لویې لارې او عمده سرکونه تخریب شویدي.

له بلې خوا د سمی ښارنې نشتوالی، بې کچه ګټه اخیستل او د سرکونو له تر میمولو سترګی پټول د هغو په ورانولو کې یې زیاتوالی راوړی دی. همدا ډول په لویو لارو کې د مختلفو ډلو د تلاشۍ د پاټکونو موجودیت د تجارتی مالونو لیږدول یې د هیواد نورو سیمو ته مشکل کړي دي.

په کلیو کې آس، خر او کچر د ترانسپورتی عمده وسایلو څخه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیږي. د خامه او پلیولارو وضعیت د وروستیو کلونو په ترځ کې وخیمې شوي دي. څرنګه چې د مواصلاتي لارو د بیارغاونې لپاره دولتي پلانګذاري نشته. د ملګرو ملتونو مؤسسات او بهرنۍ او داخلي غیر دولتي سازمانونو د سرکونو، پلونو او پلچکونو په ترمیم چې د هیواد په ځینو سیمو کې ډیر شدید ضرورت موجود و لاس پورې کړې دي.

دوه نړیوال هوایي ډګرونه د کابل او کندهار په ښارونو کې شته دي. د محلي هوایي ډګرونو شمیر دیرشو ته رسیږي چې احتمال لري یو میدان په هر ولایت کې موجود وي.

د کابل، شینډنډ او هرات هوایي ډګرونو د جګړو په اثر شدیدې صدمې لیدلې دي. له جګړې نه د مخه دوه د هوایي چلند سترو شرکتونو د آریانا او باختر الوتني په نومونو د هیواد په دننه او بهر د خلکو د مالونو په لیږدولو بوخت وو. په کال ۱۹۸۵ م کې دا دوه شرکتونه یو ځای شول.

د رسمي احصائیو مطابق د کابل هوایي ډګر په ۱۹۹۰ کال کې ۱۹۶۰۰۰ تنه مسافرو او ۱۸۰۰۰ ټنه محمولو ته رسیده ګي کوله.

د ۱۹۹۰ م لسیزې په لومړیو کې خیبر ایرلاین (Khaiber Airline) د ننګرهار والي حاجي عبدالقدیر په واسطه جلال آباد او بلخ ایر (Bulkh Air) د جنرال دوستم په واسطه د مزار شریف په ښارکې جوړ شوي وُ چې د طالبانو په لاس د جلال آباد او مزار شریف د نیول کیدونه پس دواړو سقوط وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا اوس د آريانا شرکت الوتکې د کابل ښار، جلال آباد او کندهار نه الوزي بهرنی تجارتی مالونه له دوبۍ او د منځنی ختيځ له هيوادونه دننه هيواد ته راليږدوي چې بيا وروسته د پاکستان بازارونو ته قاچاق کيږي. د آريانا شرکت داخلي پروازونه يې د طالبانو تر ولکی لاندې ښارونو ته هم پيل کړي دي. په تأسف چې د هيواد پستی نظام بيخی له مينځه تللی دی او د هيواد د دغې اجتماعی خدمتونو برخې د بيارغاونې لپاره سولی او د يو قوی مرکزی حکومت جوړيدو ته اړتيا ده.

مواصلات او اطلاعات:

جګړې د هيواد اقتصاد دغې عمده برخې ته هم سخت زيان رسولی دی. سيمه وال مقامات، مرستندوی سازمانونه، لکه ملګری ملتونه او غير دولتی مؤسسات له بی سيم او مخابرې څخه ګټه اخلی. په ۱۹۷۹م کال د ۲۳۶۸۰ شميره تيلفونونه د هيواد په دننه کې د استفادې لپاره موجود و.

په ۱۹۸۶م کال کې راديو يی آخذې ۱،۵ ميليونه او تلويزيونی ۱۱۵۰۰۰ اټکل شوی و. د هيواد په ځينو سيمو کې مقامات او مؤسسی د ستلايټ تيلفون (د مصنوعی سپوږميو والا) څخه له هيواده بهر سره ارتباط نيسی. د هيواد راديو تلويزيون مرکز د کابل پر ښار په راکټ ورولو کې ويجاړ شو. په اوسنيو شرايطو کې د شريعت راډيو چې مخکې د کابل راډيو په نامه ياديدله او يو شمير واړه راديو يی مرکزونه د مختلفو ډلو په واسطه خبرونه او اطلاعات خپروي. دا راديوګانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثراً د اړوندو مقاماتو پیغامونه او تبلیغات نشرته سپاری. په وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو مؤسسې د یونیسیف او ماین پاکونی برخی یونو چاپه ګډون د بی بی سی راډیو د «نوی کور، نوی ژوند» په نامه تعلیمی پروګرام لپاره چې په پښتو او دري ژبو خپریږي لازمې مرستې برابروي. دا پروګرامونه د ماین، لومړنی روغتیا، ښوونې او روزنې د پوهولو په هکله ښوونیز پیغامونه خپروي چې د خلکو دا جتماعی پوهې سطحه وده وکړي. یو شمیر جریدې او مجلې د مختلفو ډلوله خوا خپریږي چې داړوندو ډلو د عقیدو او آرمانونو بیا - نوونکي دی.

کور جوړول:

د ملګرو ملتونو د پراختیایی پروګرام دفتر (UNDP) د اټکل سره سم تر کال ۱۹۹۳ تقریباً ۳ . ۲ میلیونه داستوګنی کورونه په افغانستان کې موجود وو چې د هغو نیم میلیون یې بیا جوړولو ته اړتیالرله.
د مدهشو او خونړیو جګړو په اثر چې د ۱۹۹٤ تر ۱۹۹٦ کلونو په ترڅ کې د کابل په کوڅوکی پیښې شول د ملکی او شخصی ودانیو نژدې ۸۰ په سلو کې ړنګې شوې. د کابل د بیوزلو خلکو لپاره یې د سر پناه ستونزه لاستره کړیده. د ۱۹۹٦م په دسمبر کې کومه اقتصادی، اجتماعی سروی چې د ناروې هیواد د بیوزلی پر ضد د مبارزی مؤسسه (ACF) او د کلیسا د مرستو مؤسسی له خوا ترسره شوی و، څرګندوي چې د ۲۰٤ , ۱۱ کورنیو له جملې له ۵۳ تر ٦۳۵ کورنیو پورې په کورونو کې په شریکه ژوند درلود او له هغو په سلکو کې ۷٤ کرایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشین وو. په منځنۍ توګه یوې کورنۍ کولای شول له یوه یا دوو خونو څخه استفاده وکړي.

په نورو ولایتونو کې دولتي او شخصي ودانۍ د ویجاړیدو او رژیدو په درشل کې دي. سختو بمباریو او د ړندو راکټونو ورولو د جګړې په دوولسیزو کې د لرې پرتو کلیو او ښارونو د ورانۍ باعث ګرځېدلي دي.

په کندهار کې د حیرانوونکي ورانیو، او د زمکنیو ماینونو د شته والي باوجود د نفوسو شمیر یې درې چنده زیات شوی دی. برسیره پر دې نژدې ۷۵۰۰۰ مهاجر له سرحدنه پورې غاړه دې ولایت ته د بیرته ستنیدو په انتظار کې دي. د مزار شریف په ښار کې د کلیونه ښار ته د مهاجرو بهیر د جګړې په کلونو کې زښتې ډیرې ستونزې رامینځته کړې وې. دا ښار د ۴۰۰۰۰ تنو له پاره پلان شوی و.

د استوګنې کورونو بیرته جوړول د ډیرو افغاني کورنیو د سختو اندیښنو سبب شوی دی. د او موموادو بیه او دودانۍ جوړولو مصارف دومره لوړ ختلي دي چې د افغانستان د بیوزله او جګړې ځپلیو کورنیو له واکه بهر دي. د مخه د کابل ښار له پاره ماستر پلان دا پارتمانونو په جوړولو ټینګار درلود چې نه یې شوای کولای اوسنۍ غوښتنې ترسره کړي. په وروستیو کلو کې خصوصي سکتور، په تیره د متنفذو اشخاصو او افرادو یو شمیر کورونه یې د دولتي ماستر پلان ته له پام کولو پرته ودان کړیدي. ډیر اپارتمانونه، لکه میکروریونونه د کابل د جګړو له امله کنډواله شویدي.

په ښارونو کې د سر پناه جوړول عمده ستونزه ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه له یوې خوا هغه مهاجرین چې په ښاري ژوند روږدي شوي دي ښارونو ته راستانه کیږي او له بلې خوا د ترانسپورټي، ښوونيزو روغتيايي لومړني خدمتونو، کارلټون او نورو آسانتياوو نشتوالی له کليونه ښارونو ته د هجرت سبب ګرځي. له څو کلونو راهيسې ملګری ملتونه او نور غير دولتي مؤسسات د کابل، هرات، جلال آباد او کندهار ښارونو کې بيوزلو خلکو ته د هغوی د استوګنې کورونو په بيرته جوړولو کې مرسته رسوي. مګر د غه ستونزه تر هغو چې يو سهي او دقيق پلان هغه هم د حکومت له پلوه طرح او عملي نه شي د دې ډول پراګنده مرستو له لارې به حل نشي.

بيوزلي او سيمه ييزې نا انډولي:

د فقر (بيوزلي) کلمه مطلق او نسبي مفهوم لري. د بيوزلۍ مطلق مفهوم د ژوندون د دا امې لپاره د شخص د حداقل عوايدو د سطحې بيان ته ويل کيږي او له يو شمير عواملو، لکه د ژوند ادامې لپاره د خوراکي مصارفو حداقل او له ارزانو لارو هغې ته د رسيدلو څخه خبرې کوي. د فقر نسبي مفهوم د شخص اقتصادي وضعيت د اړوندې ټولنې د نورو افرادو سره څرګندوي. د بيلګې په ډول د کابل په ښار کې که د يوه سړي عوايد د هغه د لومړني اړتياوو له حداقل څخه زيات وي مګر د کابل د نورو ښاريانو په پرتله د ټولو نه په ټيټه سطح کې ځای ولري نو د غه شخص ته فقير (بيوزلی) ويل کيږي. په افغانستان کې د خلکو اکثريت د مخ پرودې ګاونډيو هيوادو دوګړو په پرتله فقير ښکاره کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د بېوزلۍ اولاس تنګۍ د اندازې تشریح چې د بحران په حال کې دی. که څه هم مشکل کاری دی لاکن د بشري پروژو او پروګرامونو د پلانګذارۍ د طرحې په خاطر چې د زیانمن شوو خلکو عاجلې اړتیاوې څرګندې کړي ګټور به وي.

په افغانستان کې د فقر او لاس تنګۍ ستر علت په ابتدایي کرنه اتکا ده. د نفوسو د پرله پسې زیاتیدو او دهیواد له بهرنه د مهاجرینو د بیر ته ستنیدو سره د زمکې مالکیت ورځ تر ورځې لاوړو کې کیږي په داسې حال کې چې د زراعتي زمکې نوعیت، خړوبولو سیستم، څړځایونه او نور د کرنې وسایل مخ په کمیدو دي. څنګه چې مخکې وویل شول د خلکو په سلو کې ۸۰ خپل د ژوند اړتیاوې له کرنیز سکتور څخه ترلاسه کوي. د خلکو د ژوندانه د سطحې ښیګڼه او پراخول، په تیره د ښځو او ماشومانو د کورنیو د عوایدو په ودې، غذايي تامین او روغتیایي لومړیو خدمتونو پورې تړاو لري. د خلکو د عوایدو د سطحې پرله پسې کمښت د ژوند د معیار دراټیټیدو سبب ګرځي چې د اکثرو خلکو پیاوړتیا د هغو د لومړنیو اړتیاوو د پیدا کولو او برابرولو کې محدودوي.

د یو قوي حکومت په نشتوالي کې چې وکولای شي د قیق ارقام راغونډ کړي د فقر معیار ټاکل او لیکه کښل زښت ډېر مشکل دي.

د جګړې له پیل نه د مخه په سلو کې له ۲۰ تر ۴۰ خلکو د فقرله لیکې هم کښته ځای درلود. له بده مرغه نن د خلکو اکثریت فقیر او تنګ لاسي دي. د ادارو او اقتصادي او اجتماعي بنسټونو له سقوط سره، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي حکومتونو ظرفیت د اجتماعي خدمتونو پیاوړتیا لپاره له مینځه تللی دی.

جګړې ډیرې ورانۍ رازیږولي دي، د کونډو او معیوبینو په شمیر کې یې زیاتوالی راوړی دی او ډیر مهاجرتونه او بیځایه کیدنې یې مینځته راوړې او د خوراکي موادو د کمښت د ستونزو سبب ګرځیدلي دی.

ویل کیږي چې د ۱۹۹۶ کال په ژمي کې د کابل په ښار کې خلکو خپل اولادونه په جوماتو کې پریښودل چې څوک پیدا شي او د هغو مسؤلیت په غاړه واخلي او په دې ډول د لوږې له لاسه د مړینې له خطر څخه وژغورل شي. دولتي مامورین په میاشتنو میاشتو معاش نه اخلي او لویه تشه د ملکي مامورینو د عوایدو او مصارفو ترمینځ پیدا شوې ده.

کومه سروې چې په کال ۱۹۹۷ کې د ملګرو ملتونو د مؤسسو او ملکي مامورینو په واسطه ترسره شوه، د عادي مامور میاشتني معاش ۱۵ ډالره او د هغه میاشتني مصارف ۳۷ ډالره اټکل کړیدي. همدا علت دی چې د کابل په ښار کې ډیرو کورنیو د خپل کور د مالونو په خرڅولو لاس پورې کړ او د هغو لږ شمیر په هغو مرستو چې له بهرنه یې د خپلوانو له لارې لاسته ورورې شپې سبا کوي.

اقتصادي وضعیت له یوې سیمې تر بلې او حتی له یوې ولسوالۍ تر بلې په هماغه یوه ولایت کې ډیر توپیر پیدا کوي. په ختیځ او سهیل کې د خارجي مالونو تجارت او قاچاق پاکستان ته لاپسې پراخ شوی دی او دا کار تر یو ځایه په دې سیمو کې د اقتصادي وضعي د ښیګڼې سبب ګرځیدلی دی. په هرات کې له پاکستان سره تجارتي اړیکې وروسته له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې چې دا ښار د طالبانو په ولکه کې راغی - مخ په زیاتیدو وې.
هرات له ایران او ترکمنستان سره ګډې پولې لري. د بدخشان لرې پروت ولایت یوازې د تخار له لارې د هیواد له نورو سیمو سره تړاو لري او د درې میاشتو لپاره د پاکستان له چترال سره د سوداګرۍ اړیکې لري چې په وروستیو کلونو کې د آس او خره په واسطه سرته رسیدې.
د بامیانو وروسته پاتې ولایت او د هزاره جاتو لرې پرتې سیمې د تیرو کلونو جګړو په اثر سختې زیانمنې شویدي. بامیان تر یو کال زیاته موده په اقتصادي محاصره کې و دا محاصره د طالبانو په لاس د بامیانو له نیولو نه وروسته پای ته ورسیده.
فقر او تنګ لاسی د بدخشان او بامیانو په وروسته پاته ولایتونو کې مخ په زیاتیدو دي. د خلکو اکثریت د خپل ژوند اړتیاوې د کرنې له لارې لاس ته راوړلې چې د هوا په ښه والي، د باران په اندازې او د زراعتی وسایلو په شته والی تکیه لري. د بدخشان په ځینو ولسوالیو کې د ډوډۍ په ځای له وچو توتانو ګټه اخیستل کیږي. په وروسته پاته کلیو کې د پسرلی په موسم له غرنیو سبو نه استفاده کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوراکي موادو شته والی

د هیواد کرنه هر کال د موسم د ناوړتیا ، طبیعي آفتونو او پرله پسې جګړو او د هغو د اغیزو په اثر ډیر زیانونه زغمي. د میلیونونو ځمکنیو ماینونو شته والی، د نفوس زیاتیدنه، د زراعتي ځمکو د مالکیت راکمیدنه، او د ځروبولو سرچینو د ورځ په ورځ او نور زراعتي وسایلو کمښت په هیواد کې د خوراکي موادو د لږوالي سبب کیږي.
افغانستان یو غرنی هیواد دی چې د هغې په توپوګرافي بدلونونو د هوا وضعیت بدلون مومي چې د هیواد په زراعتي سیستم کې د پرله پسې بدلونونو او اوښتنو باعث ګرځي، د هیواد د خوراکي وضعیت څیړنه چې د ملګرو ملتونو د مؤسسو، لکه د نړۍ غذایي پروګرام، یونیسیف، د نړۍ روغتیایي سازمان او یونوچا په واسطه د ۱۹۹۷م کال د مې په میاشت کې وشوه د افغانستان د اړتیاوړ خوراکي مواد یې ۱.۳ میلیون ټنه اټکل کړي دي. د نوموړې څیړنې سره سم د غذایي موادو کمبود ۳.۱ میلیون ټنه په کال ۸۷-۱۹۹٤ کی اټکل شویدی.
د واردو شویو خوراکي موادو اندازه په ۱۹۹٦م کال او ۱۹۹۷م کال کی ۸۳۰۰۰۰ ټنو ته رسیده. دارقم د ٦۸۰۰۰۰ ټنو په حجم د خوراکی موادو یوه تشه په ۱۹۹٦م کال کې راښیي. د دې رقم مطابق هر افغاني وګړی نشي کولای چې دورځې له ۵۰۰ ګرامو زیات مواد مصرف کړي. د ۱۹۹۷م کال په سپتامبر کې د ښاغلي نواز شریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت د طالبانو له حکومت سره یو تړون تصویب کړ چې د هغه مطابق افغانستان کولای شوی تر ۶۰۰۰۰۰ ټنه غنم د پاکستان د بازارونو له نرخ څخه په لږ لوړه بیه له پاکستان نه وارد کړي.

د هیواد ځینی سیمې په تیروژمیو کې د خوراکی موادو له سخت کمښت سره مخامخ شوېدي. په ۹۶-۱۹۹۵ کلونو کې په کابل کې وضعیت تر هغو څوچنده لا زیات وخیم و. په شمال کې لرې پرتې سیمی او د هیواد مرکزی برخی د ډول ډول ناروغیو چې د کرنې حاصلاتو ته تاوان رسوی، او ویجاړونکو سیلابونو له پلوه نه رغیدونکی زیانونه لیدلي دي، په دې سیمو کې دغذایی موادو د کمبود باعث گرځیدلي دي. د افغانستان په شمال کې د جگړې له اوږدیدو سره د کرنی د پراختیا زمینه له مینځه تللې او د کرنی محصولات ورځ په ورځ مخ په کمښت دي. که څه هم د هیواد په بازارونو کې په کافی اندازه خوراکي مواد شته دي خو عام خلک بې د خرید قدرت نه لري ځکه د هغوی عایداتی سرچینی یا بیخی له مینځه تللې او یا یې په مراتبو کموالی موندلی دي.

پخوا دولتی مامورینو له دولتی کوپونونو استفاده کوله. دې مرستې هغوی د زیاتیدونکی تورم په مقابل کې ژغورل. همدا ډول دولت به نانوایی گانو ته د سونگ مواد او اوړه په راټیټه بیه برابرول او د هغو په بدله کې د ډوډۍ بیه یې په مناسب حد کې ټاکله. د ۱۹۹۲ م کال نه وروسته کوپون نور خپل ارزښت لـه لاسه ورکړی و، ځکه نه مرکزي حکومت او نه ولایتی حکومتونو کولای شول چې خوراکی مواد څنگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په کوپون کې تاکل شوي وو برابر کړي اوويشي. همدا اوس ډیرو نانوايانو سره د کابل او جلال آباد په ښارونو کې د (WFP) او نورو غير دولتي مؤسسو له خوا مرستي کيږي چې وچه ډوډۍ د بيې په تخفيف سره په زرگونو بيوزلو خلکو خرڅې کړي.

په اوسينو شرايطو کې يو شمير خيريه مؤسسې په پام کې لري چې له زيان رسيدونکو خلکو سره مرستې وکړي. د نړيوال غذايي سازمان (WFP) خيريه مرستو يو نيم ميليون (۲۰۰۰۰ تنه په کابل کې ۱۱۰۰۰ تنه په کندهار، ۱۹۰۰۰ تنه په جلال آباد ۲۳۱۰۰۰ په مزار شريف کې البته مخکې د ۱۹۹۷ کال له جگړو) اړو انسانانو سره د هېواد په گوټ گوټ کې مرستې کولې.

بې شکه چې دا ډول خيريه مرستې په داسې حال کې چې خلک د لنډې مودې په ترڅ کې د قحطي له خطر څخه ژغوري، خو د اوږدې مودې د پاره ډيرې نيمگړتياوې رامنځته کوي. ځکه له يوې خوا خلک په مفت خورۍ روږدي کوي او له بلې خوا لتۍ او ناغيرۍ راپيدا کوي او د کرنې په سکتور کې د داخلي توليداتو د کمښت سبب کيږي.

د بين المللي ټولنو بشري او پراختيايي مرستې:

په اتيايمه لسيزه کې د مجاهدينو او روسي عسکرو ترمينځ د سختو جگړو باوجود، افغانستان له بهرنيو سرچينو څخه ډيرې مرستې ترلاسه کولې. په دې وخت کې پخواني شوروي او متحدينو يې بلاعوضه مرستې د کابل حکومت په واک کې ورکولې. مخالف ځواکونه هم د امريکا، اروپا او غربي هيوادو له سخاوتمندانه مرستو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستفید کیدل.

د ملګرو ملتو د پراختیایي پروګرام (UNDP) د ګزارش مطابق په ۱۹۸۹ م کال کې افغانستان ته د بهرنیو مرستو اندازه ۵ . ۱۵۲ میلیونه امریکایي ډالرو ته رسیده. له ۱۹۹۲ م کال وروسته دوه اړخیزو مرستو افغانستان ته په حیرانوونکې ډول کموالی موندلی دی. بنایي اصلي علت یې د دولت د اساسي بنسټونو سقوط او له افغانستان څخه د بین المللي مالي ادارو وتل وي. بین المللي مالي ادارې: نړیوال بانک، د پیسو بین المللي صندوق او نور بهرني پراختیا یي بانکونه دي.

د څو وروستیو کلونو په ترڅ کې د دوه اړخیزو یا څو اړخیزو سرچینو له لارې افغانستان ته هیڅ ډول پور نه دی ورکړ شوی.

له یادو شویو ستونزو سره سره د بشري فعالیتونو او بیا رغاونې لپاره بهرنۍ مرستې د ملګرو ملتو د موسساتو او نورو غیر دولتي موسساتو له لارې د ۱۹۸۹ او ۱۹۹۲ م کلونو په ترڅ کې په چټکۍ سره د زیاتیدو په حال کې وې. ځکه په دې وخت کې د سولې لړۍ لیدا او د ملي پخلاینې پیدا کیدل لاروښانه ښکاریدل په ۱۹۸۸ م کال کې افغانستان ته د چټکو بشري مرستو صندوق جوړ شو چې د ملګر ملتونو د بشري مرستو د هماهنګۍ دفتر په لاس اداره کیده. له ۱۹۸۸ تر ۱۹۹۲ م کال ۲۲۱ میلیونو ډالرو په حدود کې د دې صندق ته د مرسته کوونکو هیوادو له خوا برابر کړی شوی و. له ۱۹۹۲ م کال راپدیخوا د بشري مرستو او د بیارغاونې ورو فعالیتونو لپاره جمعي غوښتنو وکړای شول چې ۴۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیونه ډالره د افغانستان لپاره راټولې کړي.

علاوه پر هغو مرستو چې د جمعي غوښتنو له لارې برابرېږي د ملګرو ملتونو مؤسسات له خپلو اصلي بودجو (چې د هر هیواد ونډه پکې ښکاره ده) څخه هم کار اخیستی دی. په ۱۹۹٦ او ۱۹۹۷ کلونو کې د خوړو نړیوال پروګرام (WFP) د ۲۷۰۰۰۰ متریک ټنو په اندازه د عاجلو مرستو او پراختیایي فعالیتونو لپاره خوراکي مواد په افغانستان کې مصرف کړیدي. په درې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو پراختیایي پروګرام (UNDP) د فقر ور کولو او د افغانانو ځواکمن کولو پروژو له لارې ۳۳ میلیون ډالره د هیواد په ۲۳ ولسوالیو کې مصرف کړیدي. نړیوالو غیر دولتي مؤسسو هم په وروستیو کلونو کې د بشري او بیارغاونې پروګرامونو لپاره د افغانستان په مختلفو سیمو کې ډېرې منابع په مصرف رسولې دي. بې له شکه چې دغو بهرنیو مرستو د افغانستان دریز مریز شوي اقتصاد په پیاوړتیا او د زیانمنو خلکو په ساتنه کې ستره ونډه ذرلودلې ده.

روغتیا:

له جګړې دمخه روغتیایي خدمتونو په افغانستان کې هومره پراختیا نه وه موندلې چې وکولای شي د خلکو روغتیایي لومړنۍ اړتیاوې په تیره بیا په اطراف او بانډو کې ترسره کړي. په ۱۹۸۲م کال کې ٦۸ روغتونونه، ٤۸۳۸ بستره او ۱۱٦۰ تنه ډاکټران په افغانستان کې موجودوو. په کال ۱۹۹۲م کې د ماشومانو د مړینې اندازه په سلو کې ۳ . ۱٦ اټکل شوې وه ښایي د ارقم په وروستیو کلونو کې زیات شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وی، په هیواد کې منځنی عمر ٤٣ کاله اټکل شوی دی. په سلوکې تقریباً ٦٥ تر ٧٥ خلک په لویو ښارونو او له ٢٠ تر ٢٥ خلک په اطراف او باندو کې له روغتیایي لومړنیو خدمتونو بې برخې دي.

په سلوکې تقریباً ٤٠ خلک په ښارونو او په سلوکې ١٩ په اطراف کې د څښلو پاکې اوبه نه لري. له بلې خوا دغې ویجاړونکې جګړې په زرګونو معیوبین او معلولین یې د افغانستان د وروسته پاتې ټولنې د اوږو بار ګرځولي دي.

همدا اوس د هیواد روغتونونه او صحي کلینیکونه په ډیر ابتدایي ډول د ملګرو ملتو او نورو غیر دولتي مؤسسو په مرسته فعالیت لري ملګري ملتونه او غیر دولتي مؤسسې د اړتیاوړ یوه اندازه درمل په ولسوالیو کې روغتیایي کلینیکونو ته برابروي چې په هیڅصورت د هغوی عاجلي اړتیاوي نشي پوره کولای. په ډیرو سیمو کې ساري ناروغۍ او نورې عامې ناروغتیاوې، لکه نس ناستې، ملاریا، د تنفسي جهاز انتانات او نور د مړینې د عمده عواملو څخه ګڼل کېږي. ډیرو متخصصو ډاکټرانو او د روغتیایي برخې کارکوونکې د ناوړه شرایطو له امله له بدې ورځی له هیواده وتلي چې دا کار په روغتیایي برخه کې د متخصصینو د کمښت (په تیره نسایي - ولادي برخه کې) سبب شوی دی.

په ماشومانو کې سؤتغذي او له اوبو څخه راټوکیدلي ناروغۍ د هیواد په ځینو برخو کې د زیاتو ستونزو علت جوړوي. د هیواد په کلیو او بانډو کې د امیندوارو ښځو ډیره برخه د لنګون په وخت کې خپل ژوند له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه ورکوي. اکثراً زړې بودۍ چې روغتیایي ابتدایي ښوونې هم نه لري د لنګون ځارنه کوي.

ښوونه او روزنه:

په بشري سرچینو کې ښوونه بهترینه پانګه اچونه ګڼله کیږي. ځکه له دې لارې د اړتیا وړ متخصصین ټولنې ته وړاندې کیږي. له بله پلوه ښوونه او عواید د مزد په سطح او یا د ټولنې په سطح یو تړلې ګډه اړیکه لري. د جګړې نه دمخه ښوونیزې ادارې د دولت له خوا تقویه کیدلې. اوس دولتي او سیمه ییز مقامات د هیواد د اجتماعي چارو ددې حیاتي برخې د تمویل ځواک نه لري.

د سواد اندازه ۲۹ په سلوکې د نارینه لپاره او ۱٦ په سلوکې د ښځینه وو لپاره اټکل شوې ده. په ۱۹۹٤ کال کې تقریباً ٤٥ په سلوکې هلکانو او ۱۷ په سلوکې نجونو په مکتبونو کې نومونه ثبت کړي وو.

اوس د نجونو د مکتبونو ډیره برخه د طالبانو تر ولکې لاندې سیمو کې تړلې ده. یوازې د بدخشان په ولایت او د شمال اتحاد تر ولکې لاندې سیمو کې د نجونو مکتبونه پرانیستي دي.

د جګړې په ترڅ کې تقریباً ۲۰۰۰ مکتبونه وران شویدي. ددې مکتبونو زیاته برخه د مرستو کوونکو مؤسسو له خوا بیا رغول شوي دي د هغه ګزارش مطابق چې د نړیوال بانک تر څارنې لاندې برابر شوی دی په ۱۹۹٦ کال کې تقریباً ٦۰۰ تر ٦٥۰ د ابتدایي دورې مکتبونه اولیسې فعالې وې. د ابتدایي دورې د زده کوونکو شمیره د جګړې له پیل نه مخکې ۸۳۰۰۰۰ زده کوونکو ته رسیده چې دارقم تر ۱۹۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال پوری ۲۷۰۰۰ زده کوونکو ته راکم شوی دی. تر کال ۱۹۹۱ شپږ پوهنتونو نه او د لوړو زده کړو مرکزونهٔ لکه، د کابل پوهنتون، د پولیتخنیک انستیتوت، د طب انستیتوت، د ښوونکی روزنې انستیتوت او اسلامی پوهنتون په کابل کې او د هرات، جلال آباد او مزار شریف پوهنتونونه د محصلانو په مخ خلاص وو. د ۱۷۰۰۰ په شمیر د هلکانو او نجونو په ګډون شاګردان د لوړو زد کړو په دغو مرکزونو کې نومونه ثبت کړي وو. همدا اوس د دغو علمی مرکزونو دروازې د نجونو پرمخ تړلی دی. په اوسنیو شرایطو کې یوازې دوه د ښوونکو د روزنی انستیتو نه د ښځینه وو پرمخ د بدخشان په ولایت کې فعال دي چې د درسی موادو او مسلکی پرسونل له ستونزو سره مخامخ دي. د ښوونکو د معاش کموالی، د درسی موادو قلت، او د هیواد په سطح د تعلیمی نصاب نشتوالی د دولتی تعلیمی ادارو له عمده ستونزو څخه ګڼل کیږي. د ملګرو ملتونو مؤسسې او یو شمیر غیر دولتی مؤسسی د هیواد مکتبونو ته محدودې مرستې وررسوي چې په هیڅ ډول د دې مکتبونو لومړنی اړتیاوي نشي پوره کولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library
PROPERTY OF ACKU
PROPERTY OF ARIC Established 1989

د استفادې وړ منابع

۱- عبدالحق امیری- د ماستری رساله- د افغانستان د اقتصاد لری لید د روسانو له اشغاله وروسته او وسله وال جهاد ۱۹۹۳ د رایت پوهنتون- د یتون ښار د امریکا متحده ایالتونه.

۲- عبدالحق امیری- د افغانستان د اقتصادی اوضاع تحلیل او د هغه رول د ښځو او ماشومانو په ژوند ۱۹۹۷ (د یونیسیف د درې کلن رپوټ د یوې برخې په توګه چې د هغوی په غوښتنه په پیښور کې برابره شوې وه).

۳- د افغانستان د جمهوری حکومت ګزارش - فبروری ۱۹۹۲ - د پلان وزارت - کابل افغانستان.

٤- د ملګرو ملتو د خوراک او کرنې دفتر (FAO) زراعتی ستراتیژی ۱۹۹۷ کال.

٥- د ملګرو ملتو د مخدره موادو د کنترول دفتر (UNDCP) د تریاکو د کرکلنی سروې. ۱۹۹۸ کال.

٦- عبدالحق امیری- افغانستان د یوبی حدو حصره تورم په درشل کې ۱۹۹٦.

۷- د بشری پراختیا ر ګزارش (UNDP) ۱۹۹٦.

۸- ستیف رودز - نړۍ د اقتصاد پوهانو په نظر کې - ۱۹۸٥.

۹- مکیش کپیلا - افغانستان ته د برتانیې د مرستو څیړنه - کال ۱۹۹٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال لنډه پېژندنه:

*نوم او تخلص : عبدالحق امیری

*د زوکړې کال : ۱۳٤٤ هـ . ش بهارک ، بدخشان.

*زده کړې: لومړنۍ او منځنۍ د بدخشان د بهارک ولسوالۍ
ثانوی دوره د فیض آباد ښار ، پامیر لیسه.
- لیسانس - د نړیوال اقتصاد پوهنځی - د
اسلام آباد اسلامی نړیوال پوهنتون.
- MSC (په اسلامی او پراختیایی اقتصاد
کې) د نړیوال اقتصاد پوهنځی.
- MS (په عملی او اجتماعی اقتصاد کې)
درایت پوهنتون، دیتون ښار ، د امریکا متحده
ایالات.

وظیفه : - د پلان او پلټنې په څانگه کې د پلټنی مشاور د
پیښور تعلیمی مرکز - پاکستان.
- د افغانستان لپاره د ملگرو ملتو د بشری مرستو
د انسجام دفتر د پروگرام مدیر ، اسلام آباد -
پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

ARIC
B
5.0
AMI
8136
cp-1

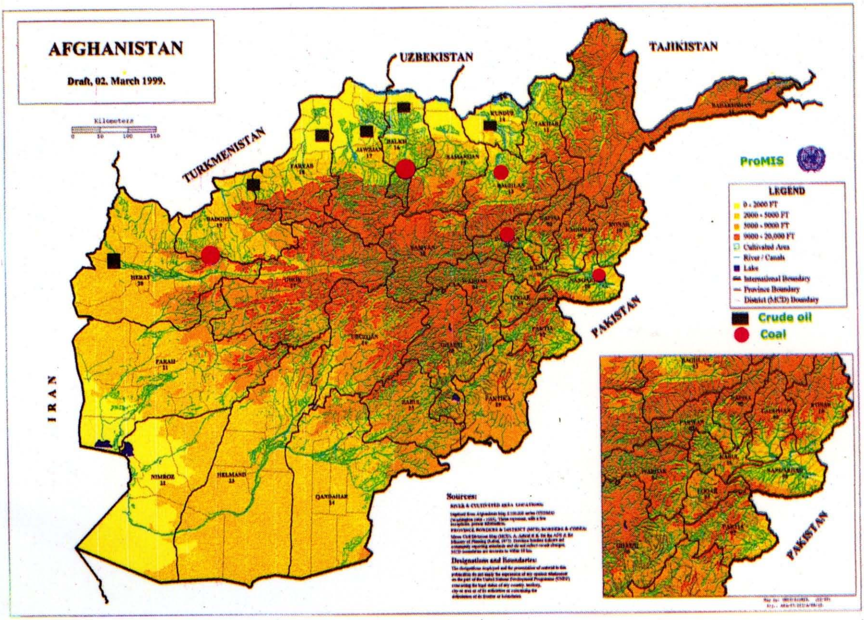

د اریک ګرځنده کتابتون
ځواکمن
د اکبر د اطلاعاتي او نشراتي منابعو مرکز

د اریک د ګرځنده کتابتونونو د خپرونو لړۍ

پرله پسې نومره: ۲۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library